

ACTA

„A házasság intézményének védelme egykor és ma” – konferencia
(PPKE JÁK, 2008. május 14.)

A HÁZASSÁG ÉS A CSALÁD: ELNYOMÓ HATALMI
VISZONYOK AVAGY A JOG RELACIONÁLIS JELLEGÉNEK
PROTOTÍPUSAI?*

Az olasz relationalista jogfilozófiai eredmények tükrében

FRIVALDSZKY JÁNOS
egyetemi docens (PPKE JÁK)

**I. A vizsgálati módszerről, avagy minden „természetes”-e és így helyes-e,
ami szociológiai módon adótnak tűnik?**

A házasság valóságáról manapság ideologikusan alakított sztereotípiák uralják a közgondolkodást. A házasságról a médiából, illetve a közbeszédből annyi érzékelhető, hogy deklaráltan válságban van, a családról pedig annyi, hogy a „családon belüli erőszak” elleni jogvédelmi harc „egyre fokozódik”. Miközben a családi viszonyokra, a házasságra vonatkozó uniós és nemzeti jogalkotás mennyisége egyre növekedik, a házassággal és családdal összefüggő *értelem-zavar* nyilvánvaló, s az alól nem mentesek a jogászok sem.¹ Hogyan tekinthetünk tehát a házasságra és a családra a jogász azon reflektív szemszögéből, amely a jogi normák érvényességét azok jogfilozófiai értelemben vett *kötelező erejéhez* köti, s nem tekint minden jogi normát rögvest pusztán csak azért *jognak*, mert azt az annak meghozatalára felhatalmazott szerv alkotta meg? Így tehát nem a jogpozitívista, de nem is a politikai, pszichológiai, szociológiai vagy etikai, hanem sajátosan a jogfilozófiai, pontosabban a természetjogi alapú

* Ezen tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ FRANCESCO D’AGOSTINO: A család és a fiatalok jogai In *A Család Pápai Tanácsa: A gyermekek: család és társadalom az új évezredben*. Nemzetközi pasztorálteológiai Kongresszus, Vatikánváros, 2000. október 11–13. Budapest: Püspökkari Családpasztorációs Bizottság, Márton Áron Társaság, 2005. 129. [Családpasztorációs Füzetek 3.]

jogfilozófiai nézőpontot kívánjuk érvényesíteni ebben a tanulmányban.² Közelebről, a jog relacionális, azaz *személyközi jellegét* tekintjük a maga intézményi-strukturális valóságával, ami így a dolgok és az emberi viszonyok objektív természetén,³ ha tesszük: igazságain nyugszik. Ezen megközelítésmód érvényesítéséhez az olasz jogfilozófiai kutatási eredményeket vesszük alapul.⁴

Kezdjük mégis a vizsgálatot egy szociológiai természetű kérdés feltevésével, hogy az empirikusan regisztrálható, a *jelenségvilágba* tartozó tényeket, azok értelmével együtt rögzítsük. Valóban haldoklik-e a család intézménye, és ez időleges jelenség-e vagy pedig egy visszafordíthatatlan folyamat, amely a házasság intézményének is a végét jelenti? A szociológiai válasz az, hogy a XIX. század végén még csak jelzett jelentős változások⁵ után a XX. század hetvenes éveire már megkondított vész-

² Robert P. George érvei így például azért kevésbé hasznosíthatóak, mivel nem annyira jogfilozófiaiak (a jogfilozófia általunk is képviselt, „relacionalista” értelmében), hanem inkább morál- és politikai filozófiaiak. Lásd. ROBERT P. GEORGE: *In defense of natural law*. Oxford: University Press, 2001. Témánk szempontjából közelebről a 8. fejezet (*Marriage and the Liberal Imagination*) érdekel minket, mindazonáltal mivel az egyéni cselekvés és az így vett emberi javak felől közelít, s nem pedig az emberi relációk ontológiai struktúráját veszi alapul, ily módon nem tudunk a neves kortárs természetjogász érveire támaszkodni.

³ Aquinói Szent Tamás jogszemléletében a jogiság a dolgok objektív rendjéhez kötött, így a Másikat megillető *iustum* is egyfajta dolog-szerűséggel rendelkezik. OTTAVIO DE BERTOLIS: *Il diritto in San Tommaso D’Aquino* Torino: G. Giappichelli Editore, 2000. 33–35.

⁴ A módszertani kiindulópontot az olasz jogfilozófia neves képviselőinek, Francesco D’Agostinónak és Sergio Cottának a megközelítésmódjai jelentették a számunkra, de gondolatébresztőnek bizonyultak Gabriella Gambino meglátásai is.

⁵ Az első „igazi” szociológus, Émile Durkheim az öngyilkossági hajlam egyik okát abban látja, hogy a családok régi megtartó, integráló funkciójukat márt nem képesek megtartani: „A család alkotában ugyanis olyan változások zajlottak le, hogy a család emiatt elvesztette régebbi megóvó hatását. Míg régebben tagjai többségét születésüktől halálukig vonzási körében tartotta, és szilárd, oszthatatlan, bizonyos fokig maradáno tömböt alkotott, napjainkban már csak mulékony forma. Alig jön létre, máris szétszóródik. Mihelyt a gyermekek felnévelkedtek, neveltetésük igen gyakran a családon kívül folytatódik, főleg pedig, mihelyt elérik a felnőttkort, szinte szabályszerűen szüleiktől külön telepednek le, és a családi tűzhely elnéptelenedik. Azt mondhatjuk tehát, hogy a család ma, fennállási idejének nagyobbik része alatt, csupán a házastársi kapcsolatból áll [...]. Minthogy a család szerepe ily módon kisebb lett az életben, már nem elegendő célnak. [...] A legfontosabb azonban az, hogy ez a periodikus szétszóródás semmivé teszi a családot mint kollektív lényt. Hajdan a családi társadalom nemcsak egyének gyülekezete volt, akiket a kölcsönös szeretet kötelékei egyesítettek, hanem a csoport egysége volt, elvont és személytelen. A család az örökletes név volt, mindazokkal az emlékekkel, amelyeket felkelte, a családi ház, az ősök életének színhelye, a hagyományos társadalmi helyzet és presztízs stb. Mindez ma eltűnőben van. Egy olyan társadalom, amely szüntelenül feloszlik, hogy másutt, teljesen új körülmények között és egészen más elemekkel alakuljon újjá, nem elég folytonos ahhoz, hogy olyan egyéni arculata és saját története legyen, amelybe tagjai belekapaszkodhatnak. Ha tehát az emberek nem pótolják tevékenységükben ezt a kiveszőben levő régi létesítményt, elkerülhetetlenül hatalmas úr támad életükben. Emiatt nemcsak a házasságok, hanem a házasságon kívüliek is jóval több öngyilkosságot követnek el. Mert a család ilyen állapota arra készíti a fiatalembereket, hogy elhagyják szüleiket, illetve családjukat, mielőtt újabbat, a magukét megalapíthatnák; többek között ezért növekszik szüntelenül az egyszemélyes háztartások száma, és [...] ez az elszigeteltség erősíti az öngyilkossági tendenciát. Ezt a mozgást azonban semmi sem állíthatja meg.” ÉMILE DURKHEIM: *Az öngyilkosság* Budapest: Franklin Nyomda, 1967. 382–383. Az előszót a magyar kiadáshoz az a Cseh-Szombathy László írta, aki a magyar családszociológia legnevesebb képviselője volt.

harang mára már nem zeng,⁶ vagyis a házasság és vele a család leegyszerűsítetten krízisnek is értékelhető átalakulása⁷ nem jelenti egyszersmind ezen intézmények megszűnését is.⁸ A (nukleáris) család átalakulóban van, de annyit biztosan állíthatunk, hogy a család intézménye nem tűnik el, mivel az az emberi természeti lényekben gyökerezik, s így filozófiai antropológiai alapjai vannak. Lehet, hogy a házasság intézményes dimenzióját a posztmodern kor embere „nehezen tűri”, miközben az affektív szférát és személyeset emeli a középpontba, de ez még nem jelenti szociológiai értelemben sem azt, hogy maga a házasságon alapuló család ne lenne továbbra is a társadalom természetes alapsejtje. A házasságon alapuló család nem olyan eleme ugyanis az emberi viszonyoknak, mint ami csak kulturálisan meghatározott, s így szocio-kulturálisan teljesen kontingens, hanem mélyen az *emberi természetben* gyökerező jellege van. Az ember és az emberiség történetisége okán *egzisztenciájában* kulturálisan változik, amit a szociológia és a kulturális antropológia empirikus eszközeikkel mérni tudnak, azonban az ember ontológiai struktúrájában, azaz természeti *lényegében* nem változik, amely utóbbit a természetjogász jogfilozófus bizonyossággal állíthatja. A módszertani válasz pedig az, hogy a szociológia a *jelenségszférát* vizsgálja, de a jelenségeket értékelni nem tudja a dolgok és a viszonyok *lényegének*, természetének, értelmének fényében, mert ez a (jog)filozófia kompetenciája.⁹ (A szociológus is tehet azonban – kompetencia-szférájában maradván – olyan normatív állítást, miszerint bizonyos empirikusan észlelhető tendenciák a társadalmi reprodukciót, szolidaritási struktúrák és kötelek teherbíróképességét és stabilitását elnehezítik stb., így szociológiai értelemben, azaz a társadalmi fennmaradás és kiegyensúlyozott működés szempontjából jelentős struktúrákat, intézményeket, szerepeket, szocializációs folyamatokat aláásó *káros* folyamatokról van szó.) A jogfilozófia pedig az emberi viszonyok belső természetét, azaz *lényegi* valójukat, s így *helyes* működésüket írja le, pontosabban, bontja ki normatív, amelynek fényében bizonyos *jelenségszférában* társadalmilag empirikusan létező és így szociológiailag regisztrálható cselekvések, együttélési formák minősülnek az emberi lét és együttlét méltósága és kibontakozása szempontjából *helyesnek* vagy *helytelennek*. Így pusztán azért, mert bizonyos házasságszerű

⁶ FRANCESCO D'AGOSTINO: *Linee di una filosofia della famiglia – nella prospettiva della filosofia del diritto*. Milano: Giuffrè Editore, 1991. 51. Bár kevés házasság jön létre, s számos válás van, mindazonáltal „a felbomló házasságok arányából még nem következtethetünk a fennálló házasságok minőségére és stabilitására.” GÖDRI IRÉN: A házasságok és az élettársi kapcsolatok minőségének és stabilitásának néhány metszete. In SPÉDER ZSOLT: (szerk.): *Család és népesség – itthon és Európában* Budapest: Századvég, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, 2003. 198.

⁷ „Szociológiai nézőpontból, a család mély változási folyamatoknak van kitéve, de ezen folyamatok nagymértékben többirányúak [*selektív*] és rétegzettek. Más szóval, nem beszélhetünk a család »egyik« vagy »a kríziséről«.” PIERPAOLO DONATI: *Pensiero sociale cristiano e società post-moderna* Roma: Editrice A.V.E., 1997. 221.

⁸ FRANCESCO D'AGOSTINO: A család a társadalom alapja. In *Emberi jogok, család és politika*. Konferencia a Vatikánban 1998. október 22–24. Budapest: Püspökkari Családpasztorációs Bizottság, Márton Áron Társaság, 2000. 47.; FRANCESCO D'AGOSTINO: *Una filosofia della famiglia*. Milano: Giuffrè Editore, 2003. nuova edizione, riveduta e ampliata. 99.

⁹ A jogfilozófiai (természetjogi) és a szociológiai nézőpont különbségeihez és találkozási pontjaihoz lásd: FRIVALDSZKY JÁNOS: *Klasszikus természetjog és jogfilozófia* Budapest: Szent István Társulat, 2007. 377–388.

vagy egyéb alternatív együttélési formák a klasszikus házasság intézményét kiváltandó a társadalomban vagy a közbeszédben hangsúlyosan jelen vannak, azért még azok nem minősülnek sem helyesnek, sem jogilag támogatandóknak. A jogalkotásnak és a bírói gyakorlatnak ugyanis az *emberi viszonyok belső természetéből*, azok *értelméből* kell kiindulnia, s ezen viszonyok belső normativitásából indítva kell értékelnie és szabályoznia a társadalomban létező emberi viszonyokat, társadalmi gyakorlatokat.

A család vonatkozásában a jogfilozófus kiemelt szerepet kap, mert aligha akadhat olyan intézményes valóság, amelynek belső jogi struktúrája, s így *intézményes-jogi* jellege ennyire nyilvánvaló lenne. Mi úgy tekintünk a családra, mint ami ideáltipikusan, azaz fogalmilag a házassági köteléken alapszik, miközben tudjuk, hogy méltányolható társadalom- és szociálpolitikai, valamint szociológiai megfontolásokból az ún. „csónka család” is természetesen család tényszerű jellegénél fogva. Ha tehát „család”-ról szólunk külön megjelölés nélkül, akkor a házasság intézményén alapuló családot értjük alatta. Mind a házasság, mind az azon alapuló család (természet)jogi jelleggel rendelkezik, mivel szilárd belső alkotmánnyal, s azon alapuló rendezőelvekkel rendelkeznek, miközben fogalmilag, azaz lényegileg szorosan összetartoznak.

II. A házasság és a család szociológiai megítélése a konfliktusos, illetőleg a kooperatív ember- és társadalomszemlélettől függ

Minden szociológiai megközelítés antropológiai premisszákon alapul. Ezt az antropológiai választást sem a szigorú metodológia, sem az ismeretelmélet nem odázhhatja el vagy takarhatja el. A szociológiai elméletet vagy leírást meghatározó egyik eldöntendő kérdés az, hogy az embert s annak viszonyait alapvetően konfliktusosnak, vagy ezzel ellenkezőleg, inkább kooperatívnak látatjuk-e.¹⁰ Sok tekintetben az erre adott válasz dönti el a társadalmi mozgatóerők fogalmi megragadását és azok megítélését is. Míg a klasszikusok (görög-római és középkor) távoli örökségén haladva az embert alapvetően társas lénynek tekintik mind a mai napig sokan, addig például a marxi-engelsi gondolati séma gyökeréig visszanyúlóan – nagyon leegyszerűsítetten – számos kortárs gondolkodó a társadalmi konfliktusok, elnyomó mechanizmusok termékének látja. Mindkét gondolati alapállás megfigyelhető korunkban a házasság és a család szociológiai, illetőleg társadalomkritikai megítélésében és értékelésében.

Úgy tűnik, hogy a szociológusok egyre kevésbé képesek a szociológiai családfofogalom megragadására, amely tanácstalanság a házasság fogalmára is egyre jobban kiterjed.¹¹ Akárhogy is van, a szociológiai családfofogalom nem a jogfilozófiai családfo-

¹⁰ TOMMASO SORGI: *Costruire il sociale* Roma: Città Nuova Editrice, 1991. 31.

¹¹ Ezen bizonytalankodás oka egyrészt a család realitásának társadalmi változósága lehet, de talán nem zárható ki a „politikailag korrekt” kijelentésekre ügyelő, óvatoskodásra valló – sokszor talán csak a tudatalattiban ható – törekvés sem. Az eredmény az, hogy nagyfokú homályosság fedti a család, s vele a házasság szociológiai fogalmát. Míg korábban Magyarországon, mintegy reflektálatlanul, nagy egyértelműséggel használták a szociológusok a házasság köznapi értelmét egy férfi és egy nő jogi kötelékekkel megalapozott szociológiai valóságának fogalmi megragadására, ami a családnak rendes alapja, működésének pedig közege, illetve míg korábban csak az ismert szociológiai irányzatokhoz kötődő mód-

galom, bár az utóbbi az előzőre is támaszkodik, de annak filozófiai antropológiai intézményes, értékeltű *értelme, jelentése* által közvetítetten. Ez utóbbi szerint a család a házasság intézményén keresztül kerül meghatározásra, miközben a házasság a gyermeknemzésre strukturálisan nyitott: „A család valójában kétféle – a házastársi és generációk közti – kapcsolat dinamikus összefonódása [...] [...] a családot – a társadalom alapsejtjét – a lehető legtömörebben úgy határozhatjuk meg, mint férfi és nő azon szilárd és felbonthatatlan egységét, amelynek szükségszerű célja a gyermekek nemzése és amely a házassági szerződés révén nyilvános elismerést nyer.”¹²

A házasságról és a családról a legmarkánsabb kritikát az engelsiánus-marxista, ideologikus szemléletű társadalomkritika adta. A konfliktusos társadalmi és emberi viszonyokban gondolkodó társadalomkritika annak marxista, illetőleg újabban posztmodern elméletében, a folytonosan feltételezett elnyomásból kiinduló kritikai szemléleti módja miatt eleve nem képes a házasságot, valamint az azon alapuló család intézményét belső és külső értékeiben adekvát módon megragadni. Már Engels is a gazdasági alapú társadalomkritikát a feminista látásmóddal ötvözve a monogám családot olyanként fogta fel, mint amit a férfiuralom és a tulajdon átörökítésére való polgári törekvés hozott létre. Így a nő elnyomása eleve az osztályharcához hasonló küzdelmet kódolt a modern monogám házasság intézményébe. A monogám házasság tehát gazdasági okokból született az uralkodó osztály érdekeinek védelmében.¹³ Engels szerint

szertani problémák merültek fel a család definiálása kapcsán, addig mára *ideológiai* okokból olyannyira ódzkodnak a szociológusok ezen intézmények definiálásától, hogy olykor szinte már a felismerhetlenségig tágitják és lazítják az eredeti fogalmi ismérveket. Vö.: CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ: *Családszociológiai problémák és módszerek*. Budapest: Gondolat, 1979. 10–33. 341. 1. jegyzet [Társadalomtudományi Könyvtár]. Andorka Rudolf a házasságot a család fogalmának szerves részeként tételezi: ANDORKA RUDOLF: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris, 1997. 353. Bár a szocializmus ideje alatt Magyarországon a házasság létét, érvényét folyamatosan vizsgálat alá vonták és vizsgálat alatt tartották, de alapvetően nem kérdőjelezték meg a házasság létjogosultságát, s ez igaz a válaszokkal foglalkozó szakkönyvre is: CSIKY OTTÓ: *A modern házasság problémái*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965. A kortárs hazai jogi szakkönyvek továbbra sem vetik fel a házasság mibenlétének jogi problémáját, hanem azt társadalmi szerepében alapvetőnek tekintik, miközben azt állítják, hogy a család alapvetően nem jogi fogalom: CSIKY OTTÓ-FILÓ ERIKA: *Magyar családjog*. Budapest: HVG-Orac, 2003³. 11–12. Hamarosan azonban változás állhat be, mivel a jogászok manapság többnyire az uralkodó szociológiai, társadalomelméleti fogalmakat veszik intézményeik definiálásnak kiindulópontjául, különösen, ha a „politikai korrektség” által érintett jelenségekről van szó. A közismerten baloldali beállítottságú Anthony Giddens a házasság fogalmát már csak így határozza meg: „társadalmilag elismert és jóváhagyott szexuális közösség két felnőtt ember között.” ANTHONY GIDDENS: *Szociológia*. Budapest: Osiris, 1997. 378. Nincs tehát szó a felek ellenkező-neműségéről, így a homoszexuális kapcsolat is lehet házasság, ha társadalmilag elismerik és jóváhagyják. Márpedig a politikai korrektség és különféle radikális mozgalmak képviselői, csoportjai éppen azon vannak, hogy a házasság fogalmát a fejekben átdefiniálják, illetve, hogy kiköveteljék a jelenleg házasságnak még nem minősülő alternatív együttélési formációk számára a házasság jogi státuszát. Ha pedig ezt propagandisztikus módszerekkel, illetve a jogalkotás eszközeivel sikerül elérni, akkor már lehet állítani, hogy „társadalmilag elismert és elfogadott” a homoszexuális párok házassága is.

¹² ANGELO SCOLA: *Férfi + nő*. Budapest: Szent István Társulat, 2006. 119.

¹³ A monogámia azonban csak a nőre vonatkozik, míg a férfi nyílt vagy leplezett poligámiában él a társadalmi gyakorlat és felfogás szerint. FRIEDRICH ENGELS: *A család, a magántulajdon és az állam eredete*. (A Marxizmus-Leninizmus Klasszikusainak Kiskönyvtára 24) Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1975. 89–90., 103.

tehát a monogámnak nevezett házasság a gazdasági *hatalomra* épült, és a férfi elnyomó szerepét biztosította, megpecsételve a házasság felbonthatatlanságával. Mivel voltaképpen az elnyomás struktúráiban és annak intézményében fogant a polgári monogám házasság, ezért a tulajdoni viszonyok forradalmi megváltoztatásában mindez meg fog változni. Oly módon, írja Engels, hogy a nemi szerelmen alapuló házasság valóban önkéntes lesz. A monogám házasság tehát nem a felek, azaz a férfi és a nő békés, harmonikus együttéléseként jelenik meg, az ő antropológiai-szociológiaiának szánt történeti olvasatában, hanem „úgy lép fel, mint az egyik nem leigázása a másik által”, mint a „nemek szembenállásának a proklamációja”, mint az „első osztályellen-tét”. Míg Marx még csak azt állítja, hogy a férfi és a nő házassága az első munkamegosztás gyermeknemzés céljából, Engels ezt öntudatosan továbbfejlesztve az osztályharc és az elnyomás megszüntethetetlen melegágyát látja a monogám házasság intézményében: „Az *első osztályellentét*, mely a történelemben fellép, egybeesik a *férfi és a nő antagonizmusának* a kifejlődésével a monogám *házasságban*, és az *első osztály-elnyomás a női nemnek a férfinem által történő elnyomásával*.”¹⁴ (Mindez nagyon fontos lesz a majd később tárgyalandó genderfeminizmus lényegi törekvéseinek megértéséhez.) A monogám házasság csak mint civilizációs termék jelenik meg, amely a birtoklás szofisztikált, fejlett módja: férfiuralom révén uralom a nő felett, és a tulajdon átörökítése révén a tulajdon feletti rendelkezés meghosszabbítása a generációk között. Ez a civilizációs haladás így egyúttal visszaesést is jelent a kommunisztikus házasságformákhoz képest, mivel most már „egyesekek java és fejlődése csak mások jaja és visszaszorítása árán érvényesül.”¹⁵ A monogám házasság Engels szerint a folyamatos és fokozódó *kirekesztések* által jött létre, minthogy egyre tágabb körben lettek kizorítva a rokonok a férfi és a feleségi, s így az apai és az anyai szerepekből azzal párhuzamosan, ahogy a „csoportházasságok” felszámolódtak. A monogám házasság, mint a társadalom alapsejtje, nem a társadalom kötőszöve, hanem *megosztottságainak* és *elnyomásainak* melegágya: „A monogám házasság a civilizált társadalom sejtformája, amelyen már tanulmányozhatjuk az ebben a társadalomban teljesen kibontakozó ellentétek és ellentmondások természetét.”¹⁶ A kommunista berendezkedésű országokban teljesen szétzilálták a családi kapcsolatokat, mivel az otthoni ügyek is a diktatórikus berendezkedésű pártállam közügyévé váltak.¹⁷ A nyugati marxista ihletettséggű gondolkodók hasonlóképpen a családot látják a legveszedelmesebb intézménynek, mivel láthatatlanul, a tudatunkba ivódva rejti el elnyomó mechanizmusait.¹⁸

¹⁴ ENGELS i. m. 89–90.

¹⁵ ENGELS i. m. 90.

¹⁶ ENGELS i. m. 90.

¹⁷ Lásd e számban Horváth Attila írását.

¹⁸ A Frankfurti Iskola egyik képviselője, Horkheimer, például a modern polgári családot paradox módon olyan feudális jellegű hierarchikus intézménynek látja, amely a modern egyén emancipációját gátolja, s a családi személyes függések rendszere nem teszi lehetővé a hirdetett modern individualizmus-elv és a racionalitás uralmát. A családi, szülői tekintélytisztelt kritikátlan tudatba ivódását veszélyesnek látja a náci Németország példáját vizsgálva. Szerinte a náci propagandára különösen fogékony személyek esetében a „szülőkkultusz” a szigorú, büntető apa csodálatán alapul. MAX HORKHEIMER: *Autorität und die Familie in der Gegenwart*. In HELMUT DAHMER (Hrsg.): *Analytische Sozialpsychologie*. Frankfurt am Main, 1980. 343–344, 353.

Ezért a pszichoanalitikusok baloldali képviselői közül többen¹⁹ a család e rejtett, tudatalatti elnyomó szerepére igyekeznek felhívni a figyelmet. Azonban Cseh-Szombathy László, a 80-as évek közepén publikált, immáron már klasszikussá vált munkájában²⁰ árnyaltabban fogalmaz. Értékszemléletű családszociológiai kötetében azt állítja, hogy a házasság, politikai berendezkedéstől függetlenül, egyszerre harmonizáló jellegű és egyben konfliktushordozó is. Ebből következik, hogy egy helyesebb szociológiai megközelítésben a házasság nem természeténél fogva konfliktushordozó, belső struktúráiban pedig nem elnyomó társadalmi intézmény. Éppen ellenkezőleg állnak a dolgok. A házassági konfliktusok az egyre kiteljesedő, újra- meg újra alakuló és át- alakuló összhang megkerülhetetlen „útjai”. Mindebből az következik a számunkra, hogy „a szociológia” nézőpontjából immáron nem állítható, hogy a házasság a társadalmi konfliktusok és elnyomó mechanizmusok ősforrása és prototípusa lenne. Csakhogy a marxista-engelsianus eszmék visszaköszönnek a kortárs genderfeminista törekvésekben, amelyek nem a normális működés mellett természetesen, azaz az intézményt magát meg nem kérdőjelező módon előforduló konfliktusokat kívánják feltárni, hanem a házasság és a család intézményeit akarják problematizálni és kritikailag dekonstruálni azáltal, hogy az azok alapját jelentő nemek közötti különbségeket, s az azokra épült szerepeket igyekeznek delegitimálni.²¹ A genderfeminizmus így hadat üzen az „elnyomás” legfőbb forrása ellen, a heteroszexuális kapcsolaton nyugvó házasság és a család ellen. De mindezekre módunkban áll később még bővebben kitérni.

¹⁹ David Cooper, a 68-as nemzedék ismert (anti)pszichiáter alakja, radikálisan családellenes nézeteket vall. „*A család halála*” című, provokatív hurokat is pendítő kötetében például azt hangoztatja, hogy a család minden kizsákmányoló társadalomban az uralkodó osztályok hatalmát erősíti meg úgy, hogy kidolgozza a viselkedés társadalmi ellenőrzésére alkalmas mintáit, paradigmatis formáit, amelyeket minden más társadalmi intézmény utána jól hasznosíthat. Szerinte a családi szerepek átvitelre kerülnek a burzsoá állam és társadalmi valóság különböző területeire, miközben izoláló jellegük miatt számos pszichés problémát okoznak, mivel a családon belüli szerepek eleve patológiusak, ami miatt ezen szerepekben a családi élet szereplői szenvednek. Frustráció, hiányérzet, elnyomás és tökéletlenségérzés stb., ezek és ehhez hasonló ismérvek a családi kapcsolatok jellemzői, amely jellemzők megjelennek, az átvitel miatt, a társadalmi élet más területein is. A pszichoanalitikából ismert családi (szülő-gyermek) meghasonlottságok így Coopernél mintegy „társadalmasíthatnak” és átpolitikálódnak. Nézete szerint minden társadalmi baj okozója tehát végeredményben a család a maga patológiikus intézményi-kategorizáló viszonyai- val, elszemélytelenítő (!) kényszerű szerepeivel, tabuival, normáival és beépített büntudat-ébresztésével, amely intézmény, mármint a család, távolról sem akar elhalni magától, de egyfajta kulturális anarchiz- tikus („makropolitikai”) forradalom útján el kellene tűnnie az ember emancipációja, szabadságának, én- jének spontán kiteljesedése érdekében. Szerinte a kommunák lennének hivatva a család kiváltására, amelyben a szexuális szerelem a legnagyobb szabadságot kapná bármilyen viszonylatban és értelemben, a homoszexualitást is ideértve. DAVID COOPER: *The Death of the Family*. New York: Pantheon Books, 1970. Nem is véletlen, hogy a posztmodern korban az új kulturális forradalom egyik fő vezető diszcipl- inája a pszichoanalitika új (nyelvfilozófiával ötvözött) iránya lett, amely megközelítésmód – poszt- marxista eszmék által is áthatottan – a társadalmi-hatalmi relációkba fordította át a freudi meglátásokat.

²⁰ CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ: *A házassági konfliktusok szociológiája*. Budapest: Gondolat, 1985. 58–59.

²¹ Kérdés volt, hogy mit kezdjenek a nemi különbözőséggel. Így voltak olyanok, akik megpróbálták ezen oppozíciót semlegesíteni, de voltak olyanok is, akik azt ki akarták használni a nők javára. „A dekon- strukció hatására sok teoretikus dolgozott azon, hogy megfordítsa a hagyományos hierarchiát, és a női- ség elsőbbségét hirdesse.” JONATHAN CULLER: *Dekonstrukció*. Budapest: Osiris, 1997. 247.

Az egyik oldalon, a marxista ideológiai indíttatású társadalomkritikai és/vagy pszichoanalitikai megközelítésben azt hirdetik tehát, hogy a család a *társadalmi elnyomás eredeti* és egyben legveszedelmesebb eszköze, mert annak normái, szerepei észrevétlenül, a szeretet, a szolidaritás és az intimitás mögé bújva ívódnak belénk, majd ezeket reprodukálják az emberek a társadalmi élet megannyi intézményében, így „termelve újjá” a családi jellegű elnyomás társadalmi struktúráit. Ezért a feladat az, hogy a család mintáját követő funkcionálási módokat, azokat leleplezve és semlegesítve, egyszer és mindenkorra kitöröljük a fejünkől (David Cooper). A gender-feministák pedig a nemek közötti különbségek tagadásával a heteroszexuális párkapcsolaton alapuló házasság és család intézményét támadják.

A másik oldalon egészen máshogy tekintenek a házasságra és a családra. A klasszikus (tomista-perszonalista) természetjogi megközelítésben a házasság és a család az ember eredendően társas, a többi ember felé szeretet-vonzalmát tápláló természetének alapvető, elsődleges s egyben prototipikus megnyilvánulása.²² A házasságon alapuló család a társadalom természetes alapsejtje, amelynek belső alkotmánya van – ami így a pozitív jog védelmére jogosult –, s amely intézmény(ek) nélkül az emberi személy kiteljesedéséről, valamint a társadalom és a politikai közösség igazi javáról nem lehet beszélni.

III. A jogfilozófia a személyközi kapcsolatok intézményes szféráját tekinti korunk intézményellenessége közepette is

A „család egy jó intézmény, de ki akarja az életét egy intézményben leélni?” – hangzik egy viccesnek szánt falfelirat, amely jól jelzi a kortünetet. A házasság és a család a posztmodern korban általánosan érezhető *intézményellenességnek* esik áldozatul, amely beállítottágnak jobbára baloldali ideológiai gyökerei vannak. A jelzett posztmodern intézmény- és jogellenesség illúziója azonban csak az állami, a társadalmi és a személyközi dimenzió *kötelezettségeket* teremtő intézményes kötelekeivel szemben érezhető. Az intézményellenesség a család és a házasság, illetőleg a különféle együttélési kapcsolatok területén érzékelhető *érzelem-központúság* előtérbe kerülésével párhuzamosan elterjedő jelenség.²³ Azt kell, hogy mondjuk azonban, hogy a manapság örvendetesen ismét alapvetőként felfedezett szeretet túlmutat az érzelmi szférán,²⁴ s nem idegen az akarati, az intézményes vagy a normatív-regulatív dimenziótól, amint azt a

²² Vö.: CATHREIN GYÖZÖ: *Erkölsbölcselet. I.* (Általános erkölsbölcselet.) Temesvár: Csanád-egyházmegegyei sajtó, 1901. 24. A Katolikus Egyház társadalmi tanításában a Bibliában foglalt keresztény antropológiai igazsághoz tartozik a férfi és a nő eredendő összetartozása: „A Teremtés könyve kínál néhány támpontot a keresztény antropológia számára. Ilyen az emberi személy elidegeníthetetlen méltósága, amelynek gyökere és garanciája a teremtő Isten tervében található; ilyen a társas természet, mint az emberi lény alkotó eleme, aminek ősmintája férfi és nő eredendő összetartozása: az ő egységük »a személyek közösségének ősfarmája« [...]”. *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma.* Budapest: Szent István Társulat, 2007. 37. pont. 41. A család a társadalom első és eleven sejtje, s a családi élet a közösség és a részesedés megtapasztalását teszi lehetővé. II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Enc. Familiaris consortio.* (A családi közösség.) Budapest: Szent István Társulat, 2002. 61–62.

²³ D’AGOSTINO (2003) i. m. 102–103.

²⁴ Túlmutat a „nemi szerelmen” is, amelyet Engels központiként tételez.

házasság és a család példája mutatja, minthogy ezen intézményi-normatív dimenziók nélkül az érzelem csak illékony spontaneitás vagy merő ténylegesség, amelyek ki vannak téve a hektikus változékonyságnak.²⁵ Márpedig míg a jog nem képes hatni az érzelmekre, addig hatékonyan működik az intézményes, strukturális és normatív-regulatív szférában. Így jogfilozófiai szempontból megállapíthatjuk, hogy a jogalkotónak fel kell tárnia a család *intézményében* rejlő rendező *princípiumokat*, és az azokban rejlő normativitást kell megfogalmaznia és kibontania pozitív jogi eszközökkel. A jogalkotó azonban manapság sokszor nem éppen így jár el, minthogy a házasság és a család *közjogiatlanítása*, privátszférába sorolása érzékelhető. A családi viszonyok magánosítása azonban nem jelenti azt, hogy a házasság és a család jogalkotástól mentes területté válna. Éppen ellenkezőleg, a jogalkotási termékek, valamint az egyre tággabban értett *individuális jogok* teljes terepüket eluralják, eluralnák immáron. Az intézmény- és jogellenesség posztmodern illúziója így paradox módon az egyre fokozódó *eljogiasítás* tényével párosul a házasság és a család vonatkozásában.²⁶

Ha a házasságra és a családra tekintünk, akkor szembevetendő azok biológiai viszonyainak, eseményeinek *intézményes-antropológiai*, azaz sajátlagosan *jogi jellege*.²⁷ A család az emberi lét szerkezetének *konstitutív* eleme, így nem csak a jogi szabályozás tárgya, hanem belső intézményes-normatív természettel, azaz jogisággal rendelkezik, amely tételes *jogi elismerést* kíván. A család mivoltához tehát a jogisága *elszakíthatatlanul* tartozik hozzá, amiképpen a jog és a társadalom is elszakíthatatlanul áthatják egymást. Ahol társadalom van, ott jog is van (*ubi societas, ibi ius*) – hangzik a klasszikus maxima, márpedig a család a *társadalom alapvető természetes egysége*.²⁸

²⁵ D'AGOSTINO (2003) i. m. 106.

²⁶ D'AGOSTINO (1991) i. m. 56. Ez a tény Jürgen Habermas olvasati, értelmezési keretében az „életvilág” politikai rendszer által alkotott jog révén való „gyarmatosításának” általánosabb jelenség-együttesében értékelendő. Az életvilágban szerveződő „kommunikatív hatalom” azonban egy ellenirányú hatást is képes (lenne) kifejtteni. Magyar nyelvű irodalmából lásd: BALOGH ISTVÁN–KARÁCSONY ANDRÁS: *Német társadalomelméletek*. Budapest: Ballassi, 2000. 162–165.; ill. POKOL BÉLA: *A professzionális intézmény-rendszerek elmélete*. Budapest: Felsőoktatási Koordinációs Iroda, 1992. 55–60. Vö.: POKOL BÉLA: *Jogbölcseleti vizsgálódások*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. 77–95.; KARÁCSONY ANDRÁS: *Jogfilozófia és társadalomelmélet*. Budapest: Pallas Stúdió–Attraktor Kft., 2000. 127–153.

²⁷ D'AGOSTINO (2005) i. m. 134.

²⁸ A természetjogászok közül azok, akik Aquinói Szent Tamást közvetlenebbül követik, így Victor Cathrein is, az utódok nemzését és felnevelését tekintik a házasság fő céljának, ami voltaképpen az egész emberiség java. Cathrein a házasságnak kettős mellékcélját is nevesíti ezután: az egyik az, hogy a házaspár egymást szeressék és gyámolítsák, másik az, hogy a nemi ösztönt, amely a legerősebb érzéki vágy, az emberi méltóság sérelme nélkül, illetve anélkül, hogy az „az érzéki élvezeteket oly módon felszabadítaná, hogy az ész az alsóbb ösztönök fölött való uralmát elveszítene”, ki tudják élni. CATHREIN GYÖZÖ: *Erkölcshölcsület. II. (Külföldi erkölcshölcsület)*. Temesvár: Csanád-egyházmegyei sajtó, 1901. 381–382. Henri Ahrens szerint viszont, aki a személyt központibb helyen tekinti természetjogi rendszerében, a házasság olyan „életközösség, mely teljes célját és kielégítését magában a teljes személyiségben, teljes odaadásban, a kölcsönös személyek teljes erkölcsi élvezetében és az egyesülési kapcsolatban éri el.” Idézi CATHREIN (1901) i. m. 382. Manapság a házasság tekintetében a házaspár között a kölcsönös szeretet momentuma kerül kiemelésre, amelynek gyümölcse és kifejeződése a gyermekáldás. Jutta Burggraf például a következőképpen fogalmaz: „Isten nem elsősorban új emberi lények létrehozatalára teremtett minket nőnek és férfinak. Éppen ellenkezőleg: az Isten képére is hasonlatosságára teremtett ember képes a nemzésre, ezáltal kifejezve és fenntartva a nemi természetében ily módon tükröződő isteni képmást.” JUTTA BURGGRAF: A gender. *Embertárs* 2008/1. 8.

Nem az állam adja tehát a jogi minőséget a családnak, hanem a család belső normativitását, princípiumait ismeri el az állam a tételes jogon keresztül azáltal, hogy azokat a pozitív jog eszközeivel védi. A jog nem arra van ugyanis hivatva, hogy *kreálja* az emberi lét legalapvetőbb jegyeit, hanem hogy azokat elismerve védje. Az állam így nem jogmentesítheti azt, ami az állami jogalkotást *megelőzően* immanens jogi jelleggel rendelkezik, így jogalkotásával nem foszthatja meg a házasságot és a családot belső strukturális jellemzőitől, sem közvetlenül sem közvetve, sőt azokat kell eszközeivel védenie. Mivel a család a legmagasabb emberi létminőség, az *emberi méltóság kiteljesedési helyét* hordozza, ezért az az *emberi méltóságért* védendő intézmény, amely védelmet a család saját belső normativitása, természeti joga írja elő kötelezően. Amikor tehát a pozitív jog a családot védi, akkor nem csupán *egy* emberi értéket véd, hanem az „emberi önazonosság kialakulásának az *elsődleges intézményi keretét*”²⁹ védi.

IV. A család, mint a társadalmi relációk mintája

A család olyan strukturális jellemzőkkel rendelkezik, amelyek nemcsak az ember személyiségfejlődéséhez és szocializációjához járulnak hozzá alapvető módon, hanem az egész társadalom számára alapvető jelentőségűek, s így a jogalkotó felé is alapvető *mintákat* szolgáltatnak. Ezek például a bizalom, a másik személyének elismerése, a szolidaritás, a testvériség,³⁰ amely a békét előfeltételezi,³¹ a gondoskodás és a felelősségvállalás, a normakövetés és a tekintélytisztelt, vagy általában a nomologikus tudat, amelyek mind eredendően a családban alakulnak ki.

A bizalom nélkül például az egész gazdasági élet, a szerződési jog területének teljes rendszere elképzelhetetlen lenne. De a parlament és a kormány társadalmi felhatalmazása és működése is erre az elvre épül, mivel a választásokon *megbízással* felhatalmazást adnak kormányzásra a polgárok, a kormány pedig mindvégig a parlament *bizalmához* kötött, amely bizalomra a kormányzáshoz mindvégig szükség van (és pedig nem csak a parlamenti többség számszerű biztosítása végett).

A szolidaritás tudata és mintái hasonlóképpen a családban alakulnak ki, mivel az az élő tapasztalat arról, hogy lehet *emberi közösség* alapja a másik személy valódi *társaként* kezelése. Enélkül üres, tartalom nélküli frázis lenne a nemzetközi szolida-

²⁹ D'AGOSTINO (2005) i. m. 135.

³⁰ A testvériség és a szeretet eredendő megnyilvánulási formája a családban található. Az igazságosság azért lehet nyitott a szeretetre, mert mindenki megtapasztalhatja azt otthoni családi kötelekekben, hogy a szeretet valódi, működő törvénykönyve lehet egy emberi közösségnek. Del Vecchio az alapvető viszonyulási módnak azt a követelményt tekinti, hogy „elismerjük a valamennyi embert összefűző testvéri köteleket”. GIORGIO DEL VECCHIO: A természetjogról. In VARGA CSABA (szerk.): *Jog és filozófia*. Budapest: Akadémiai, 1981. 226. Ez az „emberi nem egyetemes társadalmának” elismerését jelenti, aminek, s amely szabályainak egyszersmind alá is kell vetni magunkat. Az igazságosság és a szeretet viszonyát pedig a jogfilozófusok közül a legmélyültebben, eszmetörténeti és rendszeres elemző formában, tudomásunk szerint Reginaldo Pizzorni vizsgálta: REGINALDO PIZZORNI: *Giustizia e carità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 1995.

³¹ Vö. D'AGOSTINO (2000) i. m. 55.

ritásra, összetartozásra³² való patetikus utalás a népek vagy az „emberiség családjának” nevében, ahogy az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának* első, bevezető mondata fogalmaz.³³ Enélkül hiába hivatkozunk arra, hogy az Európai Unióhoz újonnan csatlakozott szegényebb, szerencsétlen történelmi sorsú államok méltányos elbírálást igényelnek, mint amiképpen a családba most születő, újonnan érkezett kisgyermek sem a maradékot kapja, ami az asztalon megmarad, hanem az *egész család* élete alakul át a kis jövevény köré szerveződve. A társasági jog egyik alapelve például, a *societas leonina* tilalma hasonlóképpen a közösségi összetartozásból fakadó igazságosság igényének tapasztalati tényén alapszik, amelynek elsődleges terepe a család.

A család így a jog által való társadalomszervezés alapvető mintáit is szolgáltathatja, amelyek a pozitív jog elveiként is megjelennek. A szeretet a család alapvető integratív, konstitúciós elve, amely nélkül sem gyermekvállalásról, sem az idősök gondozásáról, sem házastársi kötelekről, sem testvéri viszonyról nemigen lehet szó, de ez a szeretet társadalmi értelmében minden jog végső orientációs célja is egyben. Nem véletlen, hogy számos neves filozófus a jogalkotó végső célját nem az igazságosságban, hanem a *politikai barátságban* fogalmazta meg, ami voltaképpen a társadalmi méretű szeretet.³⁴ Végül azt is emlitenünk kell, hogy a számos jogfilozófus által a *jogi viszony* lényegének tekintett,³⁵ a *Másik személy kötelező elismerési* követelményének elsődleges tapasztalata szintén a család valóságán alapul,³⁶ még akkor is, ha a különböző relációk típusának megfelelően különböző az elismerés tartalma. Az elismerés azonban nem az *egyéni* akarati döntés függvénye, hanem az a család ontológiai struktúrájából, relációiból fakad. A családon belül a Másikat egyediségében és szerepében fogadják el, amely egyszersmind az önazonosságot is jelenti. Az apa és az anya ugyanis csak a *gyermekéhez képest* minősül fogalmilag apának és anyának, enélkül csak felnőttek lennének, a fiú pedig *szülei viszonyában* minősül csak valaki fiának, egyébként csak gyermek lenne. A férj csak a feleségéhez *képest* nevezhető ilyennek és fordítva.³⁷ Az egység és a különbözőség, az egyediség és a közösség olyan mintáit mutatja tehát a család, amelyek az egész emberiség családjára nézvést is konstitutív elveket tartalmaznak.

³² A II. világháború első éveiben megjelenő, az eredetileg római jogász Giorgio La Pira nevével fémjelzett „Principi” folyóirat számaiban erősen érzékelhető a népek közötti egységre, a nemzetek közötti szolidaritásra és a testvériségre való vágy. Ennek valós lehetőségét klasszikus szerzőktől vett hosszabb-rövidebb idézetekkel és rövid tanulmányokkal igyekeztek alátámasztani. *Principi*, con Nota introduttiva di Giorgio La Pira Torino: G. Giappichelli, 2001.

³³ Giorgio Del Vecchio éppen ezen utalásból indul ki, mikor a népek jogközösségét, az államok természetes együvé tartozását, azaz azok egyetemes társadalmát igyekszik teoretikusan megalapozni. GIORGIO DEL VECCHIO: A természetjog, mint az emberi nem egyetemes társadalmának alapja. In FRIVALDSZKY JÁNOS (szerk.): *Természetjog. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Szent István Társulat, 2006. 113.

³⁴ Vö. FRIVALDSZKY (2007) i. m. 196–236.

³⁵ Lásd. FRIVALDSZKY (2007) i. m. 391–392, 398–402. Lásd a 403. oldalon a 23. jegyzetet.

³⁶ D’AGOSTINO (1991) i. m. 63–64.

³⁷ Vö. GABRIELLA GAMBINO: *Le unioni omosessuali, un problema di filosofia del diritto*. Milano: Giuffrè, 2007. 49.

V. A család belső jogiséga: a családi személyközi relációk nem elnyomó hatalmi viszonyok

Ha a család lemond önnön belső normativitásáról, azaz természetes jogiségéről, akkor ezzel a rá vonatkozó külső, politikai jellegű *jogalkotás expanzióját* erősíti meg,³⁸ ami sokszor a család belső természetes jogiségével ellentétes tartalmú szabályozást eredményez. Így ezen feladással paradox módon a család önmaga járul hozzá a családot korunkban jellemző anomikus állapotokhoz. Ha a házasság és a család vonatkozásában elfogadjuk, hogy az belső jogi jelleggel nem rendelkezik, mivel azok az affektivitás magán világába tartoznak, akkor ezzel a jogalkotó a családi jogviszonyokat szinte bárhogyan szabályozni képes akaratát erősítjük – helytelenül. A jog ugyanis nem csak a politikai jogalkotó által alkotott normákat, illetve az egyének alanyi jogait jelenti. A jog mindenekelőtt az *emberi viszonyok* sajátos *elrendezettségét* fedi. A család, mint tudjuk, számos ilyen eredeti reláció kötelékeinek együttese, amelyben nemcsak funkcionális, igazságossági, hanem legfőképpen az ezeket átható szeretetkapcsolatok³⁹ is vannak a családi szerepekhez kötötten. Márpedig korunk éppen a természetes kötelékekkel nem tud mit kezdeni, mivel a személyközi relációkban csak *egymásnak feszülő alanyi jogokat* képes látni, amelyek folytonosan *jogsérelmi*, ún. *igényállapotban* vannak, rendszerinti *alapállapotukat* tekintve.

A modernitás a közjogi viszonyokban nem volt képes elfogadni a társadalmi együttélés jellege folytán adott *természetes hierarchikus* relációkat. Így a modernitásban nem az az újdonság, hogy a kormányzatot választhatóvá tette, hanem hogy magát az államot, a közszférát, annak létét tette *individuális akaratok kreációjává*. A posztmodern kor pedig most már a magánszférába utalt mikroviszonyokban sem képes elfogadni természetes szerkezetükben és normativitásukban az emberi relációkat. Amiképpen a modernitásban az állam, úgy most a posztmodern korban a házasság és a család váltak *mesterséges*, illetőleg konstruálható képződményekké. Ez két dolgot jelent: egyrészt azt, hogy *a)* egyéni kívánságok, preferenciák, elvárások, ízlések és érdekek mentén ki lehet találni új és új családformákat, amit a jognak el kell(ene) ismernie, másrészt azt, hogy *b)* szerintük a család jelenlegi tradicionális intézménye belső és külső hatalmi viszonyok által meghatározott, így struktúrájában korántsem „természetből adott”. Ezért a posztmodern kor libertariánus gondolkodói nem annyira családjogról, hanem a családot alkotó *egyének családon belüli jogairól* beszélnek immáron.⁴⁰ Úgy tartják, hogy azon családi relációk, amelyek természetes módon elrendezettnek tűnnek, azok voltaképpen hatalmi akaratok és érdekek által meghatározottak, így szükségképpen elnyomott érdekek, illetve jogok *rendszerinti* sérelmét palástolják. Az elnyomás szerintük belül és kívül egyaránt jelentkezik. Ezekre térünk ki most.

A) Ezért így például a gyermek érdekeinek képviselőjére nem igen látják alkalmasnak a szülőket, hanem olyan gyermeki jogokról beszélnek, amelyek szinte már

³⁸ D'AGOSTINO (1991) i. m. 57.

³⁹ HORVÁTH SÁNDOR: *A természetjog rendező szerepe*. Budapest: Jelenkor, 1941. 67.

⁴⁰ D'AGOSTINO (2005) i. m. 131.

antagonisztikus ellentétben állóknak látszanak a család intézményével.⁴¹ Nincs olyan jogász, aki ne gondolná úgy, hogy a gyermeki jogok sérelmét a lehető leghatékonyabb eszközökkel kell meggátolni, és azoknak mindenképpen elejét venni. Fokozott éberségre és elővigyázatosságra van szükség, mivel többnyire az ún. „gyengébb szociális alanyok” szenvednek jogsérelmet, amelyek között a leggyengébbek a gyermekek. Csakhogy a jogvédelem fokozása nem felejtetheti el velünk azt a ténytet, hogy a gyermek legfőbb érdeke az, hogy egészséges környezetben fejlődhessen, márpedig ez számára a család. A jogok ezen elvtől függetlenül, ezzel párhuzamosan védendők. A család jellegénél fogva, normális esetben, nem veszélyezteti, hanem kiteljesíti a gyermek személyiségét, ha tetszik, érdekeit. Ezzel szemben néha már úgy tetszik, hogy a jogsérelmet a posztmodern gondolatosság képviselői közül sokan *rend-szerintinek*, általánosnak vélelmezik a családon belüli gyengébb alanyok (gyermekek, nők) vonatkozásában, s így nem csak a valódi jogsérelmi állapotokra korlátoznák a jogászok jogvédelmi munkáját. Úgy tűnik, hogy a család a posztmodern (elvileg) relativizmus számára zárttságában, értéktartalmában, köz-funkcióiban és ugyanakkor belső „hierarchikusságában” „veszélyes” és „leküzdendő” modellnek számít. Olybá tűnik, hogy maga a feleségi mivolt, avagy az, hogy valaki valakinek a gyermeke jelenti immáron potenciálisan a veszély forrását, mert így a gyengébb szociális alany *elnyomó relációkba* kerül. Talán ezzel magyarázható az, hogy bár az empirikus felmérések szerint döntően nem a házasságon alapuló tradicionális családban, hanem az egyéb együttélési/élettársi kapcsolatokon nyugvó *háztartások* vagy *otthonok falain belüli* jelenség a „családon belüli erőszak”, mégis a többnyire vértlen (házasságon alapuló) család e bűncselekmény-típus címzettje a közbeszédben. Úgy tűnik tehát, hogy *e nyelvpolitikai szándék*nak a célja az, hogy maga a család tűnjön *erőszakos intézménynek*, amely ellen küzdeni kell. Márpedig a családon belüli *funkcionális* hierarchikusságnak, a nemi és családi szerepeknek, valamint a család társadalmi funkcióinak semmiféle eredendően „elnyomó” jellege nincs, amely kritikai dekonstrukciót és intézményes felszabadítást kívánna.

B) A kifelé érezhető elnyomás a posztmodern libertáriánus és posztmarxista feminista gondolkodók szerint azt jelenti, hogy a heteroszexuális házasságon nyugvó tradicionális házasság- és családmódel negatívan diszkriminálja a a) házasságot kötni nem kívánó személyeket, illetve a b) homoszexuálisok alternatív együttélési módeljeit. Ezen két együttélési formára térünk így ki az alábbiakban.

VI. Lehet-e az élettársi kapcsolatot házasságnak tekinteni?

Ami a *különneműek együttélését* illeti, elmondható, hogy ez az együttélés természetesen nem barátok kollégiumi együttlakása egyetemi tanulmányok megkönnyítése céljából, hanem mint tudjuk, a szexualitás gyakorlására irányuló „együttélést” jelent házasságkötési szándék nélkül. A már nem vadházasságnak, hanem bizonyos eufemizmussal „együttélés”-nek nevezett kapcsolatban a partnerek nem akarják nyilvánítani kötelékük *tartósságának* szándékát a nyilvános elköteleződő igennel, mivel

⁴¹ Vö. D'AGOSTINO (2005) i. m. 132.

nem akarják a házasságot. Mégis a házasságon alapuló család státuszát *utánzó* jogi jellegű akarnak, s a családhoz közelítő kedvezményeket kívánnak. Egyrésztől nem akarják tehát kapcsolatuk jogiasítását és társadalmiasítását, másrészt mégis jogi elismerést akarnak. Az együttélést, s nem a házasságot akarják, így nem akarnak *jogi köteleket*, de akarnak *jogi elismerést*, ezért mondhatjuk azt, hogy akarnak is meg nem is kötődni jogilag egymáshoz, amely ellentmondás kezelése jogi lehetetlenség.⁴² A házasulandók ezzel szemben abszolút szuverén és szabad akaratauk átruházhatatlan döntésével publikusan nyilvánítják ki, hogy házasságot kívánnak kötni, amely így a magán szférából a publikusba lép át a jogi szabály által, annak minden jogi következményével a születendő gyermek, illetve a vagyon tekintetében és minden más jogkövetkezmény vonatkozásban. A *jogi szabály* rájuk vonatkozó hatálya következménye a kapcsolatuk tartósságát kinyilvánító házassági döntésüknek, de a jogi szabály egyszersmind a tartósság *formája* is.⁴³ A házasulandók kinyilvánítottan kívánják a teljes életközösségre szóló, azaz hiteles elköteleződő kapcsolatuk ezt kifejező és egyben fenntartó jogi szabály alá rendelését.⁴⁴ A házasság nem a pozitív jog által megerősített és megkoronázott élettársi együttélés,⁴⁵ hanem attól minőségileg különbözik, mivel a jog *konstitutívan* tartozik hozzá. Az élettársi együttélés szándéka szerint éppen ettől mentes, vagyis így lényegétől megfosztott „házasság”-féle lenne.

Az élettársi együttélés jogalkotói vagy bírói eszközökkel való kívülről történő megerősítése általában nem közvetlenül a házasság elleni támadással valósul meg, hanem az együttélés jogi megtámogatásával. Ezáltal az eredetileg a jogon kívüli magánszféra, ahova az együttélés merő faktikusságával tartozik, a családjog keretébe kerülne, ami a jog által eddig alig szabályozott, a faktikusság és a változó érzelmek által uralt magánszféra eljogiasítását eredményezné.

Ha viszont a jogalkotó *egyenlő védelemben* részesít természetük szerint *nem egyenlő relációkat*,⁴⁶ akkor ezzel a természete szerint kiemelkedő védelmet érdemlő intézményt, azaz a házasságot veszélyezteti. A *különbözők dolgok egyenlőként kezelése* ugyanis nem csupán igazságtalan, hanem jogtalan is, ha tetszik, *természetjog- és alkotmányjog-ellenes*, mivel nem védi immáron azt, ami védendő. Azáltal, hogy a házasságot és az együttélést is ugyanúgy védi, miközben ez utóbbi az előbbivel nyilvánvalóan sem az abban részes egyének, sem a társadalom tekintetében nem egyenértékű,⁴⁷ azzal a házasságot jogtalanul veszélyezteti.

⁴² D'AGOSTINO (1991) i. m. 138.

⁴³ Vö. uo.

⁴⁴ A jogi szabály a személyközi kapcsolatok tartósságát fejezi ki normatíve, ami a kapcsolatban élő személyek tudatára is visszahat. Ehhez lásd. SERGIO COTTA: *Il diritto nell'esistenza*. Milano: Giuffrè, 1991. 257–276.

⁴⁵ D'AGOSTINO (1991) i. m. 139.

⁴⁶ A heteroszexuális és a homoszexuális párok között – az érzelmi szférán túl – nincsen semmiféle azonoság-elem, olyan egyenlőség, amit a jog intézményesíteni tudna. GAMBINO (2007) i. m. 82.

⁴⁷ A *Magyar Kurír* 2008. augusztus 5-i számában ismerteti A. Patrick Schneider az eredetileg a *New Oxford Review*-ban megjelent tanulmányában foglalt eredményeit. A kutató az együttéléseket vizsgálta az Egyesült Államokban, s végül ilyen összegző megállapításokat tett: „Az együtt élés – előkészület a válásra 1. Az együtt élés egyre gyakoribb. 35-40 évvel ezelőtt igen ritka volt, társadalmilag tabunak számított. Az együtt élések száma az 1960-as években 19%-kal, az 1970-es években 204%-kal, az 1980-as

Az *individuális szabadságjogok* kiterjesztése a kulturális önmeghatározási, önkifejlesztési jog jegyében alapozná meg a partnerek jogát arra, hogy a házassággal egyenértékűnek tekintsék élettársi együttélésüket, s így ennek elismerését követeljék. Csakhogy a jog elsősorban az *emberi kapcsolatok meghatározott rendjének*, ontológijának szabályait tartalmazza. Nem lehet tehát jogszerűen, az individuális jogokra hivatkozva a házasság eredeti jogi dimenzióját kiüresíteni úgy, hogy egyenlő jogokat biztosítva, a házassággal egyenértékű jogvédelemben részesíti a jogalkotó az alternatív együttélési formákat pusztán az alanyi jogosultságokra hivatkozva.

Mivel az élettársi kapcsolatban együttélő partnerek úgy vélik, hogy házasság-szerű a kapcsolatuk, ezért kívánják a házasság intézményvédelmével járó jogi *előnyöket*. A házasság tehát az a *referencia-modell*, amihez képest az élettársi együttélés nézetünk szerint súlyos hiánytól szenved, mégpedig a házasság *konstitutív* elemének

években 80%-kal, az 1990-es években 66%-kal, 2000. és 2004. között 7,7%-kal növekedett, azaz az elmúlt évtizedekben összesen tizenegyszeresére nőtt. 2. *Bizonytalankok a kapcsolatok.* Az együtt élő párok hatoda mindössze 3 évig marad együtt; az élettársi kapcsolatoknak csupán tizede tart 5 évnél tovább. 3. *Nagyobb a válás kockázata.* Közel kétszeres valószínűséggel válnak el azok, akik házasságuk előtt együtt éltek (39%), mint akik nem éltek együtt (21%). 4. *A nők többet szenvednek.* Az élettársi kapcsolatban élő nőkre sokszor ugyanakkora felelősség nehezedik, mintha házasságban élnének (elsősorban a gyermeknevelés feladata), ám a szükséges jogi védelem nélkül – miközben a kapcsolatban ők teremtik elő a jövedelem 70%-át. 5. *Nagyobb a nemi úton terjedő betegségek kockázata.* Az élettársi kapcsolatban élő férfiak négyszer akkora valószínűséggel csalják meg párjukat, mint a házasságban élők. Az 1960-as években még csak három nemi úton terjedő betegség volt; ma több mint húsz gyógyíthatatlan nemi betegséget ismerünk. Az elmúlt 6 évben az esetek száma megháromszorozódott. Az élettársi viszonyban élők körében hatszor annyi a nemi beteg, mint a házasságban élő nők között. 6. *Nagyobb a drogfüggőség és a pszichiátriai problémák esélye.* Egy 130 tanulmány alapján készült vizsgálat szerint azok a házaspárok, akik korábban együtt éltek, hajlamosabbak a kábítószer- és alkoholszenvedélyre. Együtt élő pároknál a depresszió esélye háromszor nagyobb, mint házaspároknál. 7. *Rosszabb az anyagi helyzet.* Azok az együtt élők, akik sohasem házasodnak össze, 78%-kal kevesebb vagyonnal rendelkeznek, mint a folyamatosan házasságban élők; ugyanez az adat 68% azoknál az együtt élőknél, akik korábban elváltak vagy megözvegyültek. 8. *A gyermekek szenvednek.* Az élettársi kapcsolatban élők gyermekeinek szegénységi mutatói ötször rosszabbak, mint azokéi, akiknek szülei házasságban élnek. Az együtt élő párok 12-16 éves gyermekeinél hatszor annyi érzelmi és viselkedési probléma mutatkozik, mint azoknál a kortársaiknál, akiknek biológiai szülei házasságban élnek. Az élettársak tizenéves gyermekeit 122%-kal nagyobb valószínűséggel tanácsolják el az iskolából, és 90%-kal valószínűbb, hogy alacsony tanulmányi átlagot produkálnak. Ezek a gyermekek csonka családban, nagyszülők, nagybácsik, nagynénik, unokatestvérek nélkül nőnek fel. 9. *A társadalom fizet.* A bebörtönzöttek aránya a világ összes országa közül az Egyesült Államokban a legmagasabb, ahol kétfélmillió embert tartanak fogva. 1980-ban ez a szám még alig haladta meg az 500 000-et. Az állami börtönökben fogva tartott fiatalok 70%-ánál az apa nem él a családdal. A gyermekkorú bűnelkövetők háromnegyedénél a szülők élettársi kapcsolatban élnek. 10. *Az együtt élésben nagyobb az erőszakos cselekedetek aránya.* A gyermekek elleni erőszak mutatói az ép családokban a legalacsonyabbak; ennek 6-szorosa ott, ahol nevelőszülők nevelik a gyermekeket; 14-szerese ott, ahol az anya egyedül neveli a gyermekeket; 20-szorosa ott, ahol a biológiai szülők élettársi kapcsolatban élnek; 33-szorosa ott, ahol az anya élettársa nem a biológiai apa. Az élettársi kapcsolatban élő nőket háromszor nagyobb valószínűséggel bántalmazták fizikailag, mint a házasságban élőket, és kilencszer nagyobb gyakorisággal esnek gyilkosság áldozataivá. Gyermekek esetében hasonlóak az adatok.” Forrás: http://www.magyarokurir.hu/?m_op=view&id=23094, eredetileg megjelent: <http://www.lifesitenews.com/ldn/2007/oct/07100902.html> (2007. 10. 9.) Az amerikai kutató szavaival összefoglalásul elmondható tehát, hogy az együttélés a férfinak rossz, a nőnek rosszabb, a gyermek számára pedig egyszerűen tragikus.

hiányától, mivel a kinyilvánított házasságkötési szándék az, ami tudatosan, szántszándékkal hiányzik. Vagyis hiányzik náluk a *jogot felhívó akarat*.⁴⁸ Úgy gondolják, hogy elég az, ha az affektivitás és a tényleges együttélés megvan, a házasság és a család jogi-intézményes dimenziójával szemben pedig ellenérzést táplálnak.⁴⁹ Csakhogy a jog nem képes érzelmekre alapozni intézményeit,⁵⁰ mivel a jog az emberi relációk intézményes-strukturális dimenziójában hatékony szabályaival, amelyet viszont az együttélni (élettársi kapcsolatban élni) szándékozók hátrítanak el maguktól a házasság intézményének elutasításával.⁵¹ Feltehetjük a kérdést, hogy az állam miért támogatson kedvezményekkel olyan együttélési formákat, amelyek kinyilvánítottan nem akarják az intézményes házassági elköteleződést, s így indirekte az azzal járó *tartós-*

⁴⁸ D'AGOSTINO (1991) i. m. 136.

⁴⁹ Ennek oka az, hogy a marxista-engelsiánus látásmód szerint „a kizsákmányoló osztálytársadalmakban a nemek viszonyának alapvető jogintézménye a monogám házasság volt, mint a magántulajdon tipikus családformájának az alapja. A nemek kapcsolatának kizárólagos formájává a történelem folyamán azonban sohasem vált: a házasságon kívüli nemi érintkezés abszolút tilalmát ugyanis egyetlen társadalmi rendszer joga sem tartalmazta. [...] a monogám házasság a mindenkor uralkodó osztály intézménye volt – a kizsákmányolt osztályé annyiban, amennyiben az uralkodó osztály érdekelt volt a házasság jogintézményének az elnyomottak körében való fenntartásában és védelmében is, például a jobbgátságság újratermelése érdekében, mert a földhöz való birtokosi jogot és az apai státuszt átörökítette. [...] a monogám házassággal és a belőle sarjadó családdal minden korban együtt járnak olyan házassági-családi viszonyok, amelyekről megtagadták a törvényes jelleget, üldözték, de végül is megtűrték őket. Mivel egész rétegek (főleg az elnyomottak) házasságkötése, családi élete esett jogi tilalom alá, minden korban léteztek az együttéléssel sok vonatkozásban azonos, monogám jellegű, a jog által megtűrt, a házasság joghatásait azonban teljesen vagy részben nélkülöző formái, mint az ókori *concubinatus*, a feudális morganatikus házasság és a polgári társadalom »vadházassága«. Ezek az együttélési formák azonban nem a magántulajdon átörökítésére szolgáltak, s bár monogám kapcsolatot jelentettek, tagadták a monogám házasságnak a legfőbb, a magántulajdonosi státust meghatározó jellegét; kapitalista viszonyok közt az alá- és fölérendeltség jogi mozzanata sem jellemezte őket. A jog végül egyetlen korban sem tehetett mást, mint tudomásul vette az elnyomott vagy alacsonyabb osztályhoz tartozók élettársi viszonyát, kifejezte ezzel szemben a társadalom érdektelenségét, egyben azonban erkölcsi rosszállását is; megtagadta a házasságon kívüli együttéléstől a házasság legfőbb joghatásait [...]. Sajátos vonása volt a mindenkor jogi szabályozásnak az, hogy a törvényes házassági viszonyok hangsúlyozott védelmezése érdekében az élettársi viszonyhoz fűződő jogkövetkezményeket a lehetőségekhez képest is elvékonyította. A házasság kívánatos intézmény volt minden korban, az élettársi viszony viszont csak megtűrt, nem kívánatos jelenség: az utóbbira vonatkozó jogi szabályokban ezért az előbbi kedvezményezni szándékozó jogpolitika különös súlyt jutott kifejezésre. [...] Egyébként az élettársi viszony paradox módon sajátos megerősítése a monogamiának, s ennek a kategóriának új, a magántulajdonosi viszonyoktól s ezzel együtt a hatalmi mozzanatoktól elvonatkoztatott tartalmára utal.” KATONÁNÉ SOLTÉSZ MÁRIA: *Házasság, család, válás és a jog*. Budapest: Gondolat, 1982. 24–27. Az idézett szövegből kitűnik, hogy a szerző a marxista osztályküzdelem jegyében tekinti a kérdést, ahol az összes joghatást élvező monogám házasság intézménye az uralkodó osztály kezében levő olyan eszköz, amellyel az az alávetett osztályokat képes elnyomni és ezen „elnyomást újratermelni”. Minden más együttélési forma ezzel szemben a nem a tulajdon átörökítésén alapuló, inkább szimpatikus relációnak tűnik, amelyben élők voltaképpen ugyanazt kívánják, mint a házasságban élők, tehát a kizárólagos tartós együttélést, de nem a tulajdonszerzést és megtartás alapjára építve. Legalábbis egy ilyen alaphang érzékelhető az idézett sorokból.

⁵⁰ D'AGOSTINO (2005) i. m. 131.

⁵¹ „A házasság nélküli együttélés (élettársi kapcsolat) a vizsgálatok többsége szerint ellentétes a tradicionális családi értékekkel, és kizárja a házasság intézménye iránti elkötelezettséget.” GÖDRI (2003) i. m. 213.

ságot? Ha olyan jelentéktelen az a „papír”, akkor miért ódzkodik tőle a posztmodern kor embere? Talán azért jelentéktelenítik el (még jogászok is!) a házasságot a „csak egy papír” kérdésévé, mert korunk individualizmusa tudatosan vagy csak a tudatalattiban figyelmen kívül hagyja, hogy a házasság valódi kötelék, *kötelelem* és intézmény, miközben korunk embere nem igazán mer felelősségvállalást eredményező *nyilvános elköteleződést* tenni. Ezt mutatja az is, hogy ha mégis rászánja magát, akkor is sokszor az „önbeteljesítő jóslatként” működő házassági vagyonszerződést köt, amely eleve elgyengíti a házasság kötelékét. Ha pedig meggyengülése után felbontásra kerül a házasság, akkor igazolva látják, hogy valóban érdemes volt a vagyoni jogi szerződést megkötni. A házassági vagyoni jogi szerződés így igazi non-szensz, minthogy a házasság értelmével és lényegével ellentétes, mivel éppen nem az örök elköteleződésre épít, hanem eleve a házasságból való menekülésre készít fel. (Ahol ezen szerződésre feltételezhetően szükség lehet, azt a házasságot nem szabad megkötni.) Ezen szerződések elterjedése azt jelzi, hogy a posztmodern kor embere nem mer bízni abban, hogy a házasság képes jól működni, így a köteléktől, a házassági kötelmi viszonytól nem kell tartani, éppen ellenkezőleg.⁵²

A posztmodern kor a kontingenset, vagyis az *esetlegeset*, ami bármikor „máshogy is lehetséges”, azt magasztalja fel a *választási szabadság* értékének túlhangsúlyozásával. A bármikori szolgáltató- és biztosítóválasztás, illetve a megbízási szerződések és projektszerződések elterjedése a munkaviszony helyett mutatják azt, hogy a posztmodern kor kifejezetten értéket lát a *tartósság általános oldásában* és a társadalom alrendszerében folytonosan újratereztett és fenntartott „másképpen is lehetségesben”.⁵³ A házasság azonban társadalmi dimenzióját tekintve inkább hasonlít jellegében egy társasági jogi szerződésre, mint egy pusztán bilaterális szolgáltatási kötelelemre, hiszen *kész* családi szerepekre, s azok relációira mondanak igent a felek a házasság intézményébe lépve. (Ha azonban manapság „egy óra alatt” lehet létrehozni egy céget, s pillanatok alatt el is lehet azt „tüntetni”, akkor már ez az analógiás referencia is eltűnik.)

VII. Miért nem minősül fogalmilag jogi értelemben házasságnak az azonos nemű párok együttélése?

A házasságszerű kapcsolatban élni kívánó homoszexuális személyek kapcsolatai a heteroszexuális személyek együttélésével szemben *strukturálisan* nem képesek a házasság utánzására. Ezért az ezt szorgalmazó jogászok misztifikálva tennék ezt, miközben

⁵² A házassági ígélet és kötelék tekintetében Angelo Scola úgy fogalmaz, hogy a „felbonthatatlanság egészen más, mint a tilalom, amelyet el kell viselni, és sokkal több, mint egyszerű, megtartandó erkölcsi norma”. SCOLA (2006) i. m. 98.

⁵³ Niklas Luhmann, a jog nagyhatású kortárs társadalomelméletét kidolgozó német gondolkodó szerint a komplexitás növelése és annak szakracionálisok szerinti redukciója a társadalmi alrendszerekben zajló műveletek által zajlik. Ezen társadalom- és jogszemlélet kritikáját adja BRUNO ROMANO könyveiben: *Critica della ragione procedurale. Logos és nomos*. Roma: Bulzoni, 1995.; *Filosofia e diritto dopo Luhmann*. Roma: Bulzoni, 1996.

a fikció esetében a jogász pontosan tudja azt, hogy nincs tényazonosságról szó. Szót sem érdemes vesztegetni arra, hogy a homoszexuális emberek méltóságukban és jogaikban természetesen mindenki mással teljes mértékben egyenértékűek és egyenlőek.⁵⁴ Együttélésük azonban nem minősülhet házasságnak, minthogy az azon képesség, s így dimenzió híján van, amely a házasságot és a családot sajátlagosan jogivá teszi a heteroszexuális házassági kapcsolatok esetén. Ez pedig a *különneműségen* alapuló *emberi (házassági és családi) szerepek* és a *különneműségből fakadó gyermeknemzési képesség*.⁵⁵

A posztmodern kor nemi identitásért küzdő elméletei a nemi identitást egyrésztől eljelentéktelenítik, minthogy csak a biológikumra szorítják vissza (ami szerintük viszont orvosilag variálható), s a társadalmi szerepeket „kívülről” az emberekbe „beleszocializálnak” tartják, ami így társadalmilag dekonstruálható és újra is alkotható, másrészt viszont különféleségként, „mátság”-ként megfogalmazva abszolutizálják azt, mivel annak *minden* variációihoz tapadó együttélési formákat közvetlenül házasságra jogot formálóaknak, publikus elismerést érdemlőeknek tekintik.⁵⁶ Ezzel szemben azt mondhatjuk, hogy a nemi szerepek különbözősége, amelyen a heteroszexuális házasság alapul, egyszerre jelent biológiai, pszichológiai és szociális különbözőségeket a nők és férfiak között, amely nemi jellegek (a férfi és a női) ajándékként kölcsönösen gazdagítják egymást, s együtt, de mégis különbözőségeikben adják azt, amit egy férfi és egy nő házasságukban betöltött férji és feleségi és egyben szülői (anyai és apai) szerepeinek nevezünk. A homoszexuális pároknál ez a különbözőség nincs meg, és a gyermeknemzés lehetősége is kizárt. A jogalkotó azért, hogy esetleg lehetővé teszi, hogy a homoszexuális párok örökbe fogadhassanak gyereket vagy mesterséges megtermékenyítéssel szülhessenek, még nem teszi kapcsolatukat házasságszerűvé, hiszen csak egy *külső társadalmi szerepet* adhat legfeljebb, amely csak a házasság látszatát teszi *hihetőbbé* kifelé.⁵⁷ A házasságszerű kapcsolat megkreálása a homoszexuálisok számára csak azt jelentené, hogy a jogot azon szerepre való eljutás elősegítésére próbálják meg felhasználni, amivé *válni szeretnének*, de nem tudnak.⁵⁸ A homoszexuálisok identitását semmivel nem erősíti meg, ha gyermeket fogadhatnának örökbe, miközben csak egy *külső társadalmi szerepet* kapnának,⁵⁹ s nem valódi *emberi* szerepeket, az anyáét és az apáét. Mindeközben a gyermek meg lesz fosztva a teljes családban való növekedés jogától. Márpedig kétséges esetben mindig a gyermek érdeke az előbbre való⁶⁰ a nemzetközi dokumentumok szerint is, s nem pedig a homoszexuális párok gyermek iránti vágya, bármennyire is méltánylandó az. A pozitív jog nem lehet *egyéni boldogságkeresések* megvalósításának az eszköze⁶¹ oly mó-

⁵⁴ GAMBINO (2007) i. m. xiii

⁵⁵ Vö. GAMBINO (2007) i. m. 189–190.

⁵⁶ A posztmodern nemi identitásküzdelmek megértéséhez és kritikájához lásd: BURGGRAF (2008) i. m. 4–10.; OSCAR ALZAMORA REVOREDO: A genderideológia: veszélyek és lehetőségek. *Embortás* 2008/1. 11–23.

⁵⁷ Ld. D’AGOSTINO (2005) i. m. 139.

⁵⁸ D’AGOSTINO (2005) i. m. 141.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ D’AGOSTINO (2005) i. m. 140. GAMBINO (2007) i. m. 189.

⁶¹ D’AGOSTINO (2005) i. m. 141.

don, hogy eközben a jogalkotó vagy a bíró a valóságot, a társadalmi viszonyok természetét negligálja.

A homoszexuálisok házasságáért küzdő liberális és posztmodern libertariánus irányzatot együttesen az jellemzi, hogy nem rendelkeznek kifejezett emberképpel, filozófiai antropológiával. Vagy a módszertani individualizmus jegyében fogant elméleteket vesznek alapul, vagy a hatalom filozófiáját vallják, de a *személyközi viszonyok immanens természetében*, filozófiájában nem tudnak gondolkodni, márpedig enélkül sem a házasságról sem a családról nem tehetünk érvényes jogfilozófiai állításokat. Nézetük szerint csak az egyéni vágyak jelentik a hiteles kiindulópontot, miközben tagadják, hogy léteznének a személyközi kapcsolatok természetes, s ezért objektív alapjai, amelyet a jognak formalizálnia, védenie és szabályoznia kellene. Márpedig nézetünk szerint a korábban említettek miatt a homoszexuálisok kapcsolatai a jog számára nem relevánsak, mivel gyermeknemzésre strukturálisan alkalmatlan a kapcsolatok. Szigorúan tehát a *magánszférába* tartozik szexuális életvitelük, mint ahogy ez utóbbi áll mindenki más esetében is, miközben a szexuális életvitelt az erkölcsi rend ítél meg. Mivel azonban a jog a társadalmi együttélés etikája felett őrködik,⁶² így ezért meg kell állapítanunk, hogy a homoszexuálisok házasságának „közjogiasítása” nemcsak jogtalan, hanem erkölcsileg is romboló lenne a társadalom közérkölcset tekintve. De folytassuk jogfilozófiai természetű gondolatmenetünket. Miért kellene a szexuális jellegű magánkapcsolatunknak, mikor a szexualitás magánjellegét manapság szigorúan védi mindenki, közügyggyé válnia, s jogi elismerést is kapnia?⁶³ Miként a barátság sem jogiasítható el magánjellegében, minthogy a jog számára nincs relevanciája.⁶⁴ Nem változik a természete a barátságnak, ha a köz elől rejtve marad, mivel természete szerint magánjellegű. Úgy gondolhatnánk, hogy a házasság is voltaképpen egy érzelem alapú boldogító igen a Másik személyére. A házasság jogintézménye azonban ennél több. Nem érzelmeket intézményesít, hanem a formálisan és nyilvánosan kimondott döntéssel a házasulandók egy életállapotra, sőt egy státuszra, a férjére és a feleségére mondanak igent, amely státuszok nem tudnak nem jogi jelentőségűek lenni. Mindazonáltal nem az akaratok hozza létre a státuszt, hanem annak jogi nyilvános elismerése, hogy ennek az emberi közösségnek, amit házasságnak hívunk, van egy nagyon mély emberi és társadalmi értelme és értéke, amely még a házassagot is meghaladja, minthogy az egész emberi társadalom számára általános emberi minőséget hordoz.⁶⁵ Az emberiség azon ráérése, hogy a család a házasságon alapul, azon az alapvető meglátáson nyugszik, hogy csak a házasságon nyugvó család járul hozzá a legteljesebben az emberi személyi kiteljesedéséhez. A jog pedig konstitutív módon járul hozzá a házasság létéhez és ezen szerepéhez. Ezen sajátlagos minőség abban áll, hogy míg az állatok csak utódnemzésre és legfeljebb gondozásra képesek, addig az emberek sajátlagos minőséget, szerepet kapnak a házasságban azért, hogy férjek és feleségek lesznek, a gyermekek születésekor pedig apák és anyák,

⁶² D'AGOSTINO (2005) i. m. 136.

⁶³ D'AGOSTINO (2005) i. m. 138.

⁶⁴ D'AGOSTINO (2003) i. m. 147.

⁶⁵ D'AGOSTINO (2003) i. m. 148.

a megszületettek pedig a szülők fiai és lányai. A személyek *identitásukat* a családi szerepekben nyerik, amelyeknek mind alapja a házasság egyedülálló antropológiai struktúrája.⁶⁶ Minthogy a homoszexuális pároknál a házasság antropológiai struktúrája hiányzik, ezért bármiféle analógia a házassággal kizárt,⁶⁷ így kapcsolatuk házasságként jogilag sem formalizálható.

Manapság politikailag nem minősül „korrektnak” természetellenesnek tartani a homoszexuális párok együttélését, sőt ez az emancipáció oda vezetett, hogy paradox módon magát a homoszexuális jelleget jelentéktelenítik el. A szexualitásban ugyanis sokféle módon megnyilvánulni képes ösztönös szerelmet látnak, amely a nemi különbségektől függetlenül azonos mindenkiben, s ami így a nemi különbségeken túl van, illetve azokat megelőzően létezik. Nem győzzük azonban hangsúlyozni, hogy a jogalkotó és a jogász nem tekinthet el attól, hogy csak a heteroszexuális házasságnak van társadalmi dimenziója a benne foglalt nemi különbözőségeken alapuló, családi és társadalmi szerepekből fakadóan. A jogász feladata nem az, hogy etikailag, pszichológiailag vagy szociológiailag értékelje a homoszexuálisok együttélését, de még az sem, hogy társadalom-politikát gyakoroljon a homoszexuálisok érdekében,⁶⁸ hanem az, hogy a jog elveit találja meg a házasság és a család intézményeinek vonatkozásában. Azt kell tehát, hogy mondjuk Francesco D’Agostinoval, az olasz jogfilozófussal, hogy a pozitív jog nem egyéni boldogságkeresések vagy *egyéni pszichológiai vágyak beteljesítésének* az eszköze, még kevésbé van arra rendelve, hogy az egyénileg *választott személyi identításokat hozza létre* eszközeivel, mivel azokat nem tudja létrehozni.

A jog feladata az, hogy *elismerje* az identitást, a dolgok, az emberi viszonyok természetét.⁶⁹ Erre hivatkozva mondhatjuk azt, hogy a homoszexuálisok együttélése nem imitálhatja a jog eszközei által megkreáltan a házasságot. A baj nem abban van, hogy a homoszexuális párok házassága strukturálisan utánozza a házasságot, mint például a heteroszexuálisok élettársi együttélése, hanem, hogy misztifikálva teszi ezt⁷⁰ erős ideológiai támogatottsággal. Ezen utánzásnak azonban semmilyen valós alapja nincs a homoszexuális pároknál a különböző nemi jelleg hiánya miatt, így nem válik kapcsolatuk kvázi házasság-szerűvé a mímelés révén.⁷¹ Márpedig – ismételjük újjól – a pozitív jog a dolgok valós természetét kell, hogy érvényre juttassa.

VIII. A genderfeminizmus család-dekonstrukciós programja

A genderfeminizmus nem a nőkérdés napirenden tartására irányul avégett, hogy a nők helyzetén javítani lehessen az egyenjogúsítási küzdelmet tovább folytatva. Hajdanán a marxista-engelsi koncepcióban a nemek közötti elnyomást diagnosztizálták, amelynek eszköze és terepe szerintük a monogám házasság. Mivel a nők elnyomása a „nemi

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ D’AGOSTINO (2003) i. m. 149.

⁶⁸ D’AGOSTINO (2003) i. m. 150.

⁶⁹ Vö. GAMBINO (2007) i. m. xi, 46, 184.

⁷⁰ D’AGOSTINO (2005) i. m. 137.

⁷¹ Uo.

osztályok” különbségén alapult, így most a genderfeminizmus magát a *nemi különbséget* látja és látatja alattomosan *elnyomónak*. A genderfeminizmus immáron így tulajdonképpen az *emberi természet ellen* folytatja küzdelmét a posztmodern antiesszencialista szemléletnek megfelelően, miszerint nincs sem emberi természet, sem emberi lényeg.⁷² A genderideológia elméleti alapállása a férfi és a nő közötti minden olyan természetes különbség tagadásán alapul, amelyek legitim nemi szerepeket alapoznának meg. A genderfeminizmus képviselői szerint nincsen tehát a nemi különbségnek és az azok alapján kialakult nemi szerepeknek „természetes módon adott” alapja, másrészt, ami esetleg természetes vagy annak hat, attól az még szerintük nem minősül értékesnek, s így támogatandónak. Azt hangoztatják, hogy a nemek nem természeti különbségeken alapulnak, hanem a társadalmi konstrukciókon.⁷³ A nemi különbségek természetes alapjainak tagadásával – az engelsi örökség bázisán – a házasság és a család került a forradalmasító támadás célkeresztjébe, hiszen a még uralkodó felfogás szerint a házasság fogalmilag minimálisan is a nemi különbségeken alapuló kölcsönös, egymást gazdagító együttműködés, intézmény. Ha sikerül a genderfeministáknak a nemi különbségekről kimutatniuk vagy a közgondolkodásban elhinteniük, hogy azok pusztán önkényes társadalmi konstrukciók termékei, akkor a „másképpen is lehetséges” alternatív társadalomszervezési gondolat jegyében a kritikai cselekvés társadalmi-politikai eszköztárával meg is lehet változtatni a közgondolkodást, illetőleg a *törvényhozáson*, valamint a *perlési politizáláson* keresztül a fennálló elnyomó viszonyokat forradalmasítani lehet a nemek területén.⁷⁴ Itt a gyakorlatorientált kritikai elmélet és a politikai cselekvés karöltve küzd a fennálló házassági és családi viszonyok ellen. A klasszikus jogszemlélet jegyében a férfi és a nő viszonyát a házasság és a család intézményét szem előtt tartva tekintették, az azok alapjául

⁷² A dekonstruktív szemléletben nincsen emberi lényeg, amihez képes valamilyen társadalmi tény, illetőleg magatartási vagy kapcsolati forma „csak” társadalmi „jelenség”-nek minősülne. Csupán társadalmi „felszíni” jelentésadások léteznek, azok hatalmi és diszkurzív fluiditásában. ALBERTO ANDRONICO: *La decostruzione come metodo. Riflessi di Derrida nella teoria del diritto*. Milano: Giuffrè, 2002. 7–9. Az ember, ha egyáltalán még van ilyen alany, csak sűrűsödési pontja ezen diszkurzív jelentésadások áramlásainak és működésmechanizmusainak.

⁷³ Különbséget tesznek biológiai nem (szexus) és társadalmi nem (gender) között. Mindegy, hogy mi az emberek biológiai neme, mivel mindenki maga választja meg saját társadalmi nemét, mivel az amúgy is csak társadalmi konstrukció. A szexus a természetre utal és két lehetőséget feltételez, a férfit és a nőt, a gender azonban a nyelvészetből származik és három nemet jelöl: a hímnemet, a nőnemet és a semlegesnemet. A férfi és a nő közötti különbségek voltaképpen nem a természetes nemük által meghatározottak, hanem a társadalom alakítja ki azokat. Így a férfi és a női szerepek nem természeti rendben alapulnak, hanem pusztán olyan merő társadalmi sztereotípiák, amelyek megkonstruáltattak: „A férfi és a nő közötti különbségek (a magától értetődő morfológiai különbségeken kívül) eszerint nem »adott« természetüknek felelnek meg, hanem ehelyett a kultúra »divatja« alakította ki ezeket azoknak a társadalmilag megkonstruált szerepeknek és sztereotípiáknak megfelelően, amelyeket az egyes társadalmak tulajdonítanak a nemeknek.” BURGGRAF (2008) i. m. 4.

⁷⁴ A cél az lenne, hogy a homoszexuális párkapcsolatot a nemiség megélésének természetes és normális megnyilvánulásaként ismerje el a társadalom, amellyel végre véget lehetne vetni a homofóbiának. GAMBINO (2007) i. m. x. Így, ami korábban természetesnek tűnt, azaz a nemi kettősség, az majd már nem tartatik annak. Csak akkor lehet a jelenlegi természet-elleneset e negatív konnotációtól megszabadítani, ha majd a társadalmi nemből nem lesz semmiféle természetes. Vö. JUDITH BUTLER: *Problémás nem*. Budapest: Balassi, 2006. 250.

álló természetes – és részben kulturálisan meghatározott – viszonyok rendjében. A jogász ezen természetes emberi relációkat figyelmesen megfigyeli és megérti, a jogalkotó pedig pozitív jogi normákba önti az ezekben rejlő princípiumokat, természetjogi előírásokat. A genderfeminizmus a megváltoztató férfi és női kapcsolatokat nem-nélküli személyek alternatív szexuális irányultságainak önmegvalósítási közegeként tekinti.⁷⁵ Ehhez megannyi individuális jog társulna, amelyeknek védelmében mindenki maga alakítaná ki saját szexuális identitását, társadalmi nemi szerepét és párkapcsolati együttélési formáját tetszése és választása szerint. De ezen jogok nem az emberi természetén alapulnának, hanem választási szabadságon alapuló önmeghatározási jogok lennének. Így azonban ezen új jogok megjelenése bizonyára kihatna a *természetes jogok* definíciójára, de e természetes jogok tartalmaira is egy olyan új antropológia jegyében, amelyben az ember immáron nem-nélküli lenne.⁷⁶

A gyermeknemzés a nő legteljesebb magánügye lenne, amelyhez a reprodukciós technikákat is igénybe vehetné bármilyen módon és formában. Mindezt jogai biztosítanák, s az állam pedig azokat jogi-intézményi eszközeivel védené, hiszen ezen koncepció szerint mindezek tekintetében a nő legszemélyesebb magánügyéről, a saját teste fölött való rendelkezési jogáról van szó.

A „másképpen is lehetséges” kontingenciáját, valamint a „Másik másságát” középontba helyező posztmodern kor reprezentáns gondolkodói érdekes módon a természetes nemi „különbözőség”-gel nem tudnak mit kezdeni, miközben nem tesznek fogalmi különbséget a „különféleség” és a „különbözőség” között. Inkább a formális egyenlőséget implikáló „egyformaság”-ról és a lehetőségek egész skálájának a megnyílását feltételező „különféleség”-ről beszélnek manapság, amelyek jobbára csak a külső ismérvekre vonatkoznak, de az „(ön)azonosság”-gal, s különösen a „különbözőség”-gel meggyűlik a bajuk.⁷⁷ Mindezeknek az oka véleményünk szerint abban rejlik, hogy a posztmodern kor embere meghirdette az „alany halálának” vízióját, aminek következtében a posztmodern kor „túlélő embere” ontológia nélkülivé vált, amelynek természetéről, lényegéről szerintük semmilyen filozófiai antropológiai állítás sem tehető.

A társadalomban az egyenlő bánásmód érvényesítésének alapjául értelemszerűen az egyenlő érték, az egyenlő személyi méltóság áll, de bizonyos feministák szerint problematikus az, hogy a nemi diszkrimináció elleni küzdelem magából a nemi különbözőségből indul ki. Miben áll ez a különbözőség?⁷⁸ Ennek megfogalmazása és a hangsúlyozása maga az elnyomás eszköze lenne?⁷⁹ Catharine A. MacKinnon e tekintetben világosan fogalmaz: „A férfi és a nő úgy teremődik meg, hogy erotizáljuk az uralmat és az alávetettséget. A férfi/nő különbség és az uralom/alávetettség dinamika

⁷⁵ Ld. GAMBINO (2007) i. m. 33–40.

⁷⁶ GAMBINO (2007) i. m. 155.

⁷⁷ Vö. SCOLA (2006) i. m. 20–23.

⁷⁸ A nemi különbségekről való feminista vitához, illetőleg a különbségeket „maximalizáló” és „minimalizáló” álláspontok ismertetéséhez lásd: MAUREEN C. MCHUGH–LISA COSGROVE: A pszichológia és a nemükkel jelölt szubjektumok: a szatirikus és dialektikus látásmód. In KENDE ANNA (szerk.): *Pszichológia és feminizmus*. (Pszichológia és társadalom) Budapest: L'Harmattan, 2008. 122–127.

⁷⁹ Vö. CATHARINE A. MACKINNON: *A feminizmus változásai. Előadások életről és jogról*. Budapest: Pont, 2001. 40–41.

egymást definiálják. Ez a szexualitás társadalmi jelentése és a nemek egyenlőtlenségének sajátosan feminista magyarázata.”⁸⁰

Ha a nő és a férfi „össze van zárva” a házasság intézményébe, akkor a nemi különbségekből kiinduló elmélet akarva vagy akaratlanul szerintük mindenképpen magát az elnyomást támasztja alá, azt igazolja, mert a fennálló helyzetből kiinduló, a *status quot alapul vevő* gondolkodás voltaképpen közvetve a fennálló elnyomó rendet „termeli újra”.

A különbségeket maximalizáló „esszencialista” elméleteket, vagyis, hogy minden tekintetben különbözik a nő és a férfitől természetüknél fogva, vehemensen támadják, s inkább minimalizálják a különbségeket, de leginkább a különbségekről nem is akarnak hallani, mert az diszkriminatív gyakorlatot eredményezne, és a nők elnyomásának igazolási alapjául szolgálhatna. Vitán felül áll, hogy a férfi és a nő egyenlő személyi méltóságából fakadóan mindkettőjüket teljes mértékben ugyanazok a jogok és kötelességek illetik és terhelik a családban és a házasságban.⁸¹ Az azonosság tekintetében teljes manapság az egyetértés. Azonban éppen a *különbözőség elismerése* forog veszélyben,⁸² mert a posztmodern elméletek szerint az az egyenlőséget, az egyenlő bánásmódot és a szabad önmegvalósítást veszélyeztetné.

Nem tud tehát mit kezdeni a nemi különbözőségekkel a posztmodern kor, s ez a házasság vonatkozásában a legekleatásabb. Szerintük tehát minden nemi *különbözőség egyenlőtlenséget* alapoz meg, s az így *elnyomást* eredményez. A társadalmi egyenlőtlenségeknek a házasságban és családban észlelhető nemi különbözőségeken alapuló elnyomó „egyenlőtlenség” az okai és alapjai.⁸³ A család teremti meg és tartja fenn ugyanis – a genderideológia szerint – a nem/gender osztályrendszerét. Ezen radikális ideológia szerint a család „adja az első leckét” az uralkodó osztály ideológiájáról, miközben a család a létevel a polgári társadalom intézményeit is legitimálja oly módon, hogy azok már a *dolgok természetes rendjét* jelentik a számunkra.⁸⁴ Ha nincsenek nemi különbözőségek, akkor nem csak a házasság klasszikus intézménye fog eltűnni, hanem minden nemi irányultság és együttélési forma egyenrangú lesz. Ha nincs a házasság, amihez a többi élettársi kapcsolatot viszonyítani lehetne, akkor a homoszexuálisok/leszbikusok és egyéb szexuális orientációjú személyek szexuális kapcsolatait nem tekintheti majd az állam alkotta jog *alternatív* együttélési formáknak, mert nem lesz más viszonyítási pont. Az emberiség így majd végre visszatérhet „természetesen

⁸⁰ CATHARINE A. MACKINNON: Feminizmus, marxizmus, módszer és az állam: úton a feminista jogelmélet felé. In SZABADFALVI JÓZSEF (szerk.): *Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések.* (Prudentia Iuris) Miskolc: Bíbor, 1996. 127.

⁸¹ *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* a modern viszonyokat tükrözve így fogalmaz: „A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak.” 16. cikk (1). *Emberi Jogok, Nemzetközi Okmányok Gyűjteménye.* Egyesült Nemzetek, New York: 1988. A kiadvány magyar fordítása és szerkesztése az Emberi Jogok Magyar Központjában történt. 4. Újabbban azonban a genderfeministák a nemi szerepekben való gondolkodás teljes forradalmasításáért, illetve felszámolásáért kampányoltak az ENSZ által szervezett 1995-os pekingi női világkonferencián. REVOREDO (2008) i. m. 11–23.

⁸² SCOLA (2006) i. m. 20.

⁸³ REVOREDO (2008) i. m. 19.

⁸⁴ Uo.

perverz polimorf szexuális”⁸⁵ állapotához, ami az ő szemükben meg fogja valósítani az igazi egyenlőséget. Ezen, az emberi természettel – meggyőződésünk szerint – teljességgel ellentétes nézeteket valló radikális poszt-marxista ideológia szerint a nemi különbségeket, s ezzel együtt a jelenlegi nemeket is fel kell tehát számolni, hogy mindenki a maga kedve és választása szerint alakíthassa ki saját nemi identitását és társadalmi szerepét. Ezért szerintük azt az intézményt kell mindenekelőtt „dekonstruálni”, amely ezen különbségeket a létevel a legszilárdabban fenntartja. Ez az intézmény pedig a házasságon alapuló család. A genderfeministák szerint a marxizmus azzal, hogy a gazdasági tényezőkre és megoldásokra helyezte a hangsúlyt, igen helytelenül nem intézett közvetlen támadást a család ellen, márpedig ez az intézmény az osztályok létezésének az igazi oka.⁸⁶ A házasság és az azon alapuló család szétrombolásával kívánják tehát a nemeket megszüntetni, mert ha nem lesznek férfiak, akkor nem lesznek férfi előjogok, s ha nem lesznek nők, akkor nem lesz kit elnyomni, mert nem lesz olyan, hogy „nő”. Sokan közülük inkább a nyelvészetből vett „semleges nem” kategóriájával operálnak a „gender” vonatkozásában, minthogy szerintük az ember nemileg semlegesnek születik, és csak utólagosan kívülről „szocializálják bele” a nemi szerepeket azáltal, hogy ezen férfi és női nemi öntőformákba belekényszerítik. Szerintük a *munkamegosztás* hozta létre e nemeket, amely *gazdasági okokból* szükségessé teszi a férfi és a nő egyesülését, ami „hozzájárul ahhoz, hogy szexuális igényeik a *heteroszexuális megvalósítás* felé, illetve a *biológiai szaporodás biztosítására* irányuljanak (kiemelések tőlem: F. J.).”⁸⁷ Látható tehát, hogy a nemi szerepek okai szerintük gazdaságiak, illetve hatalmi viszonyok biztosítására jöttek létre. A biológiai szaporodást pedig szerintük egyéb technikákkal lehetne megvalósítani. Így tehát azon vannak, hogy felszámolják ezen igazságtalan viszonyokat eredményező nemi szerepeket és a ráépülő olyan társadalmi funkciókat mint az apa és az anya, a férj és a feleség. Ez a forradalom „új nőket” és „új férfiakat” fog eredményezni az egyéni nemi identitáskonstrukcióknak és szexuális irányultságoknak (és nem pedig a nemeknek) megfelelően. Mindeközben eltekintenek azon tényről, hogy a házasságnak és a családnak filozófiai antropológiai módon megragadható alapjai vannak, és az anyai szerepet sem „eljártssa” az a nő, akinek gyermeke van, hanem egyszerűen „anya” azon ténynél fogva, hogy gyermeke van; ez a *kapcsolat* teszi őt ugyanis anyává. A marxista alapokról indító genderfeministák nem tudnak harmonikusan működő emberi relációkban gondolkodni, hanem csak olyan individuumokban, amelyek között hatalmi-elnyomó viszonyok vannak rendszerint, a kapcsolat társadalmi lényegénél fogva.

Márpedig a klasszikus felfogás szerint, amelyet többek között a kortárs perszonalista tanok is tartalmilag jobban kibontottak, a nemi (biológiai, pszichológiai és szociális szerepbeli) különbségek alapozzák meg azt, hogy a Másik jelenléte nem pusztán egy opcionális lehetőség, hanem nélkülözhetetlen feltétele az Én létezésének.⁸⁸

⁸⁵ Alison Jaggett idézi Oscar Alzamora Revoredo. REVOREDO (2008) i. m. 18.

⁸⁶ REVOREDO (2008) i. m. 14.

⁸⁷ REVOREDO (2008) i. m. 17.

⁸⁸ SCOLA (2006) i. m. 15. Martin Buber klasszikus megállapítása szerint: „A Te által leszek Én-né.” MARTIN BUBER: *Én és Te*. Budapest: Európa, 1994. 15. Ld. GAMBINO (2007) i. m. 72–73. Az ember önmagát kapcsolatban-levő-lényként ismeri meg, így okkal azt lehet mondani, hogy az ember nem létezik a kapcsolaton kívül. COTTA (1991) i. m. 87.

A nemi különbözőség pedig így az Én nélkülözhetetlen dimenziója, amely „annyira alapvető, hogy eltörlésével az emberi lény »természetnélkülivé« válna”,⁸⁹ nem lenne az, ami. Gabriella Gambino a következőképpen fogalmaz: „A heteroszexualitást nem lehet valójában csak egy kulturális variánsnak tekinteni, mivel az mélyebb antropológiai kérdéseket érint, minthogy nem annyira a kultúrában, hanem az emberi természetben gyökerezik, és közelebről az interszjektív kommunikáció antropológiai struktúrájában, aminek a szexualitás az egyik kifejeződési formája.”⁹⁰ Az egyenlő személyi méltóságú férfi és nő nemükben különbözőek, amely különbözőség áthatja a teljes személyiségüket annak minden dimenziójában. Ez a különbözőség alapozza meg ontológiailag az ember kapcsolatteremtő képességét,⁹¹ azt az igényt, hogy a másik nemmel kapcsolatban, házassági, kizárólagos szeretet-kapcsolatban éljen. Ezen eredendő kapcsolatiságában az ember a keresztény tanítás szerint a Szentháromságos Egy Isten képmására lette teremtve, ami a házasság (és a család) valóságában nyilvánul meg talán a legtisztább módon.⁹² Így „a másik iránti szükség/vágyakozás, amelyet én férfiként vagy nőként megtapasztalok, nem hendikep, hiányosság jele, hanem inkább a háromszemélyű egy Istenben élő teljesség nagy kalandjának a visszhangja, hiszen az Ő hasonlatosságára vagyunk teremtve”⁹³ – írja Angelo Scola nagysikerű könyvében. A fentiek alapján úgy kell fogalmaznunk, hogy „eltörölve a nemi különbözőséget [...] megszűnik a *másik*, amely így a testre korlátozódik, egy gépre, amelyet önnön vágyaink kielégítésére használunk.”⁹⁴

A gyermeknemzés el nem választható a nemi különbözőségtől,⁹⁵ amelyen a házasság is – egyik előfeltételként – nyugszik. Ezek olyannyira összetartozó fogalmak, hogy egyik a másik nélkül nem lenne ugyanaz.⁹⁶ Ha a gyermeknemzést elválasztjuk a nemi különbözőségtől, akkor a gyermeki élet gépi termelése, reprodukciója történne, amely eljárás a nemi különbözőséget (és az azon alapuló házasságot) tagadó embert is lealacsonyítja.⁹⁷ A klasszikus természetjogi felfogás vallja a férfi-nő kapcsolaton alapuló házasságot, ami pedig a család intézményének az alapja. Hiába igyekeznek radikális ideológiák ezen ontológiai relációkat szétszakítani,⁹⁸ az emberi természet ellen oktalanság hadat viselni. A gyermek oldaláról pedig az mondható el, hogy a gyermeknek joga van családban születni, amelyben van apa és anya is, mert ez biztosítja az egészséges személyiségfejlődését.

Végezetül emlékeztetni szeretnénk arra, hogy a természetjogi felfogás szerint az emberi természet alapvető normáit sértő pozitív jogi norma vagy bírói, közigazgatási stb. döntés nem minősül érvényes jogi előírásnak, s így kötelező erővel sem rendelkezik, bármilyen magas szerv is hozza meg azt.

⁸⁹ SCOLA (2006) i. m. 16.

⁹⁰ GAMBINO (2007) i. m. 49–50.

⁹¹ „Amikor tehát *én*-ről beszélek, egy kapcsolatot feltételezek. Ez a személy keresztény felfogásának [...] kiküszöbölhetetlen alkotóeleme.” SCOLA (2006) i. m. 42.

⁹² ENRIQUE CAMBÓN: *Trinità, modello sociale*. Roma: Città Nuova, 2005. 106–111.

⁹³ SCOLA (2006) i. m. 18. vö. 39. 84–85.

⁹⁴ SCOLA (2006) i. m. 73.

⁹⁵ GAMBINO (2007) i. m. 191–195.

⁹⁶ Vö. SCOLA (2006) i. m. 109.

⁹⁷ Vö. SCOLA (2006) i. m. 114.

⁹⁸ Vö. SCOLA (2006) i. m. 120.

